

VAKAVAN RIKOKSEN KOHTEEKSI JOUTUNEIDEN NUORTEN
VANHEMPIEN AVUN JA TUEN TARVE

–Et saa mitään, jos jätät nieleskelemään ja odottelemaan–täytyy osata vaatia

Sanna Mikkola
Pro gradu -tutkielma
Yhteiskuntapolitiikka
Yhteiskuntatieteiden ja
filosofian laitos
Jyväskylän yliopisto
Syksy 2017

TIIVISTELMÄ

VAKAVAN RIKOKSEN KOHTEEKSI JOUTUNEIDEN NUORTEN VANHEMPIEN AVUN JA TUEN TARVE –Et saa mitään, jos jäät nieleskelemään ja odottelemaan–täytyy osata vaatia

Sanna Mikkola	Yhteiskuntapolitiikka
Pro gradu -tutkielma	Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Ohjaaja: Teppo Kröger	Jyväskylän yliopisto
Syksy 2017	61 sivua + liitteet 1 sivu

Tutkimukseni tarkoituksena on selvittää vanhempien kokemuksia, kun nuori joutuu vakavan rikoksen uhriksi. Uhritutkimusta on tehty melko vähän Suomessa, etenkin uhrin läheisten kokemukset eivät ole saaneet huomiota. Tieto vanhemman roolista uhrin tukijana on vähäistä, vaikka vanhemman merkitys nuoren elämässä on kiistatonta. Vakavan rikoksen uhriksi joutuminen on aina kriisitilanne. Vuonna 2016 astui voimaan uhridirektiivi, jonka tavoitteena on turvata uhreille ja heidän läheisilleen oikeus saada apua ja tukea.

Tutkimukseni keskiössä ovat vanhempien kokemukset ja avun tarve. Selvitin, millaisia tarpeita vanhemmilla syntyi rikosprosessin aikana, miten niiden kanssa selvitettiin, minkälaisena rikosprosessi näyttäytyi ja vastasiko palveluverkosto vanhempien tarpeita. Tein teemahaastatteluja 17.7. – 3.10.2014 vanhemmille, joiden nuoret olivat joutuneet vakavan rikoksen uhriksi. Löysin seitsemän haastateltavaa Rikosuhripäivystyksen avulla. Aineiston analyysissä on käytetty teemoittelua ja sisällönanalyysia.

Tulokseni osoittavat, että vanhempien tukemisessa on kehitettävää. Rikosprosessin aikana vanhemmat tapasivat valtavan määrän eri ammattilaisia. Vanhemmat kokivat, että ammattilaisten asiantuntijuus oli suppeaa, jokainen hoiti vain oman alansa asioita. Kokonaisuuden hallitseminen jäi vanhemman vastuulle ja tämä koettiin hetkittäin kohtuuttomana. Tiedonsaannin vaikeus aiheutti vanhemmille epävarmuuden tunnetta. Henkisen tuen löytäminen oli hankalaa ja hidasta. Ammattilaiset saattoivat vaihtua useasti. Vanhemmat kokivat ammattilaisilla olevan puutteita osaamisessa. Osalla oli vaikeuksia kohdata uhreja ja vanhempia, jolloin käytös koettiin loukkaavaksi, osalla puuttui tarpeellista tietoa. Ongelmat korostuivat seksuaalirikosten kohdalla. Vanhemmat kaipasivat ammattilaista, jolla oli näkemys kokonaistilanteesta ja laaja tieto palveluverkostosta. Tällaista apua löytyi Rikosuhripäivystyksestä, mutta avun löytyminen oli aivan liian sattumanvaraista.

Tuloksista voidaan päätellä, että vanhempien kohtaamat ongelmat olisivat olleet melko helposti vältettävissä. Tiedon löytymisellä ja ammattilaisten vuorovaikutustaidoilla on suuri merkitys vanhemman kokemuksiin. Kriisitilanteessa auttavien palveluntarjoajien tulisi selvittää säännöllisesti palvelujen tavoitettavuus. Olisi hyvä varmistaa, että internetistä löytyvät ajantasaiset yhteystiedot. Olisi suositeltavaa luoda yhteys asiakkaita palveluun ohjaaviin tahoihin ja varmistaa, että heillä on riittävät tiedot palvelusta ja lisäksi myös seurata, onko syntynyt uusia kanavia, joille tiedottaa palvelun olemassa olosta. Kriisitilanteessa ihmisten on vaikeaa alkaa etsimään eri tahoja, jolloin ensimmäisen löytyneen ammattilaisen tulisi kyetä tarjoamaan tietoa paikkakunnan palveluista.

Avainsanat: uhri, vanhemmuus, rikosprosessi

Sisällys

1. Johdanto	1
2. Rikosprosessista ja rikoksista suomessa	3
2.1 Rikosprosessin etenemisestä	3
2.2 Väkivalta Suomessa	4
2.3 Uhrin kokemuksen merkitys rikosprosessissa	5
2.4 Uhridirektiivi.....	7
2.5 Nuorten kokemat rikokset.....	8
3. Näkökulmia vanhemmuuden haasteisiin arjessa ja kriisitilanteessa.....	10
3.1 Vanhempien haasteista.....	10
3.2 Perheen tuki rikoksen uhrin auttamiseksi	11
3.3 Uutisointi asenteiden muokkaajana ja pelon lietsojana	12
4. Saatavilla olevat palvelut	14
4.1 Uhripalvelujen kehitys	14
4.2 Ammattilaiset ja palvelujärjestelmä.....	14
4.3 Kolmannen sektorin toimijat ja erityisesti RIKU	16
4.4 Uhrin auttaminen, kohtaaminen ja avunsaanti.....	17
5. Tutkimusprosessi ja tutkimuskysymykset	20
5.1 Kvalitatiivinen tutkimus ja teemahaastattelu	20
5.2 Aineisto lyhyesti	22
5.3 Sisällönanalyysi ja teemoittelu	23
5.4 Subjektivisuus ja esiymmärrys	25
6. Tulokset.....	26
6.1 Kokonaiskuva haastatteluista.....	26
6.2 Havaintoja viranomaistoiminnan ongelmakohdista.....	28
6.3 Ammattilaisten kohtaaminen	34
6.4 Vastoinkäymiset ja niistä selviytyminen	41
6.5 Rikosuhripäivystyksestä saatu tuki	43
7. Yhteenveto	45
Lähteet.....	48
Liite I: Haastattelurunko	55

1. JOHDANTO

Tutkin vanhempien kokemuksia nuoren joutuessa rikoksen uhriksi. Selvitän, minkälaisia kokemuksia vanhemmilla on rikosprosessin eri vaiheista ja miten yhteistyö viranomaisten ja muiden ammattilaisten kanssa on sujunut. Suurimmalle osalle ihmisistä rikosprosessi ja kaikki siihen liittyvä on melko vierasta. Todennäköisesti myös perheen muut jäsenet joutuvat tutustumaan viranomaisiin tai suomalaiseen oikeuslaitokseen ja sen toimintatapoihin, kun nuori joutuu rikoksen uhriksi.

Uhri ja omaiset joutuvat luottamaan ammattilaisiin ja heidän ammattitaitoonsa, koska prosessi on vieras. Käsiteltävät asiat ovat usein ikäviä ja ne joudutaan ottamaan esille moneen otteeseen. Rikosprosessi saattaa kestää vuosia, samoin avuntarve. Vanhempien tuki on nuorelle ensisijaisen tärkeää. Rikosprosessista huolimatta arjen pitäisi sujua normaalisti ja nuoren pitäisi voida jatkaa elämäänsä eteenpäin. Tämän takia vanhempien tulisi saada riittävästi apua myös omien voimavarojen ylläpitämiseksi. Selviytymistä tukevaa tietoa tarjoaa esimerkiksi Rikosuhripäivystys.

Rikosuhripäivystys (RIKU) on järjestö, jonka toiminta on suunnattu rikoksen uhreille ja heidän omaisilleen. Järjestön tavoitteena on muun muassa lisätä tietoutta uhrien oikeuksista ja rikosprosessista. (Kjällman 2011, 15–17.) RIKU:n vapaaehtoistyöntekijät toimivat tukihenkilöinä uhreille. Olen itse toiminut vapaaehtoistyöntekijänä Rikosuhripäivystyksessä. Lähden heidän mukaansa henkiseksi tueksi käräjille, sovitteluun tai mihin tahansa rikosprosessiin liittyvään paikkaan. Työssäni huomaan toisinaan, että asioiden hoito viranomaisten kanssa voi olla hankalaa ja hidasta, asiakkaat ovat hyvin epävarmoja siitä, miten heidän tulisi toimia ja onko kaikki asiat varmasti hoidettu. Tämän takia minua alkoi kiinnostaa se, minkälaisena vanhemmat kokevat rikosprosessin, silloin kun heidän pitäisi osata auttaa nuorta. Ovatko vanhemmat pärjäävämpiä toimijoita, koska he eivät ole itse uhreja.

Rikosuhripäivystyksessä oli meneillään nelivuotinen NUORIKU-hanke, joka oli alkanut huhtikuussa 2012. Hankkeen myötä työntekijöille heräsi kysymyksiä vanhempien pärjäämisestä. Tutkimus on tehty yhteistyössä RIKU:n kanssa ja haastateltavat löytyivät heidän avullaan. Tutkimukseni on laadullinen tutkimus ja aineisto on kerätty haastattelemalla. Tutkimuksessani olen haastatellut äitejä, joiden nuori on joutunut rikoksen uhriksi. Tapahtuma-aikaan nuoret ovat olleet 12–16-vuotiaita. Aineiston analysointitavaksi valitsin sisällönanalyysin. Aineistoni on kerätty heinä-lokakuussa vuonna 2014

vanhemmilta, jotka ovat saaneet tukea RIKU:lta. Tutkimuksen ulkopuolelle jäävät kaikki muilta tahoilta tukea saaneet ja he jotka eivät olleet kaivanneet apua.

Aikaisemmat tutkimukset osoittavat, että kriisitilanteessa apua on vaikea löytää. Honkatukian (2011, 163–165) mukaan avuntarvetta tulisi selvittää ja vahvistaa haavoittuvaisten ryhmien kohdalla. Esimerkiksi nuorten kohdalla etsivätyö on tukimuoto, jota olisi syytä vahvistaa. Osaamista ja tietoa uhrien auttamisesta ja heidän kohtaamistaan haasteista on vain aiheeseen perehtyneillä asiantuntijoilla. Ammattilaisten tietämys on pitkälti riippuvaista heidän omasta tiedonhalustaan.

Uhrin ja läheisten heikko asema on tiedostettu Euroopan unionin taholta ja tilannetta on pyritty parantamaan. Vuonna 2016 saatettiin Suomessa voimaan EU:n uhridirektiivi, joka määrittelee vähimmäisvaatimukset tukitoimille, joihin uhrilla ja uhrin lähiomaisilla on oikeus. Uhrin lähiomaisilla on miltei kaikki samat oikeudet saada tukea ja apua kuin uhrillakin. (Oikeusministeriö 2016, 12.)

Tavoitteenani oli selvittää, miltä tilanne vaikutti vanhempien osalta ennen uhridirektiivin voimaansaattamista. Saivatko vanhemmat apua, ja jos saivat niin minkälaista? Olivatko vanhemmat selvillä tarjolla olevista palveluista? Mitkä olivat heitä auttaneet tahot? Minkälaista tukea vanhemmat olisivat tilanteessa kaivanneet?

Tutkimukseni etenee siten, että luvussa kaksi kerron rikosprosessista, uhridirektiivistä, uhrikokemuksista ja niiden yleisyydestä sekä suomalaisesta suhtautumisesta väkivaltaan. Kolmannessa luvussa käsittelen vanhemmuutta ja siihen liittyviä haasteita perheen jäsenen jouduttua rikoksen uhriksi. Neljännessä luvussa ovat esillä tukipalvelut ja niiden merkitys sekä avun saannin pulmat. Viidennessä luvussa kerron tutkimuksen toteutuksesta. Luvussa kuusi on tulokset ja luku seitsemän on yhteenveto.

2. RIKOSPROSESSISTA JA RIKOKSISTA SUOMESSA

2.1 Rikosprosessin etenemisestä

Rikosprosessi alkaa poliisin tekemällä esitutkinnalla. Poliisin on aloitettava esitutkinta, kun poliisin tietoon on joko tullut ilmoituksella tai muutoin on syytä epäillä, että rikos on tehty. Esitutinnan tarkoituksena on selvittää, onko olemassa riittävää aihetta epäillä rikosta ja selvittää muut asiaan liittyvät seikat. Selvitystä tehdään hankkimalla asiakirjoja sekä kuulustelemalla siihen liittyviä henkilöitä eli rikoksen uhria, epäiltyä rikoksen tekijää sekä mahdollisia silminnäkijöitä. Mikäli esitutinnan lopputuloksena poliisi arvioi, että on tapahtunut rikos, asia etenee syyttäjälle syyteharkintaan. Mikäli poliisi puolestaan toteaa, että epäilystä rikoksesta ei ole näyttöä tai että sitä ei ole tapahtunut, poliisi päättää esitutinnan. Tutkinta päätetään myös silloin, kun uhri ei vaadi rangaistusta, ellei kyseessä ole virallisen syytteen alainen rikos kuten raiskaus. Uhri ei voi vaikuttaa virallisen syytteen alaisen epäillyn rikoksen etenemiseen syyteharkintaan. (Vuorenperä 2009, 138–147.)

Alle 18-vuotias, mutta yli 15-vuotias voi itse esittää rikosasiassa uhrin vaatimuksia. Alaikäisen uhrin huoltaja käyttää lapsen puheoikeutta joko uhrin rinnalla tai yksin. Mikäli uhrin huoltaja on esteellinen, voidaan lapselle hankkia laillinen edustaja tuomioistuimen päätöksellä. Huoltajaa kuullaan erityisesti siitä, onko lapsella vaatimuksia asiassa. Vanhempien avulla voidaan saada tietoa lapsen toimintatavoista vaihtoehtoisten tapahtumien selvittämiseksi. Vanhempia tai muita lapsen läheisiä voidaan kuulla myös siitä mitä he tietävät epäilystä rikoksesta ja miten he ovat tämän tiedon saaneet. (Vuorenperä 2009, 12, 13, Ellonen 2013, 76, 77.)

Alle 15-vuotiaan kuuleminen videoidaan. Jos epäilty on nähnyt tallenteen ja saanut esittää kysymyksiä uhrille, ei uhrin tarvitse saapua oikeudenkäyntiin kertomaan tapahtumia uudelleen. (Ellonen 2013, 78.) Aiemmin voimassa olleen lainsäädännön (KKO 2008:84) mukaan videotallenteen käyttömahdollisuus raukesi, jos uhri täytti rikosprosessin aikana 15 vuotta. Oikeudenkäymiskaaren 17 lukua on uudistettu ja uudet säännökset ovat tulleet voimaan 1.1.2016. Näiden mukaan yli 15-vuotiaan, mutta alle 18-vuotiaan kuulustelusta tehty videotallenne voidaan esittää oikeudenkäynnissä todisteena, jos uhri ei halua tulla oikeudenkäyntiin kuultavaksi. Yli 18-vuotiaan seksuaalirikoksen uhrin videotallenne voidaan esittää todisteena, jos kuuleminen oikeudenkäynnissä vaarantaisi asianomistajan terveyttä tai aiheuttaisi muuta vastaavaa merkittävää haittaa.

Esitutkinnan jälkeen seuraa syyteharkinta. Syyttäjän päätöstä voi joutua odottamaan useita kuukausia. Syyttäjä voi tehdä syyttämättäjättämispäätöksen tai sitten asia etenee kärjäoikeuden käsittelyyn. Mikäli kärjäoikeuden päätös ei tyydytä asianosaisia, tapausta voidaan käsitellä uudelleen hovioikeudessa. Harvinaisimmissa tapauksissa asia käsitellään vielä korkeimmassa oikeudessa. (Honkatukia 2011, 60–65.)

Suomi on saanut 2000-luvulla kymmeniä tuomioita Euroopan ihmisoikeustuomioistuimesta liian pitkään kestäneistä rikosjutuista (Kiiski 2011, 4). Monet muutkin maat ovat saaneet samasta syystä tuomioita, mutta Pohjoismaista Suomi on ainoa, joka on saanut langettavia tuomioita toistuvasti. Vuonna 2010 kärjäoikeudessa oli vireillä 1329 asiaa, jotka olivat kestäneet yli kolme vuotta. Samoihin aikoihin on mitattu poliisin esitutkinnan kestävän 80-90 vuorokautta. Syyttäjien syyteharkinta kesti vuonna 2009 noin 60 vuorokautta. Kokonaisuena rikoksen tapahtumisesta kärjäoikeuden päätökseen kesti keskimäärin 9,1 kuukautta. (Oikeusministeriö, 2010, 18, 19.)

Esitutkintalain 3 luku 11 §:n mukaan esitutkinta on suoritettava kiireellisesti niissä tapauksissa, joissa rikoksesta epäilty on alle 18-vuotias. Laki oikeudenkäynnistä rikosasioista 1 luvun 8 a §:n 2 momentin mukaan syyttäjän on kiireellisesti ratkaistava, nostaako hän syytteen alle 18-vuotiaaksi epäiltyä rikoksentekijää vastaan. Saman lain 5 luvun 13 §:n mukaan alle 18-vuotiaan rikoksesta epäillyn syyteasia tulee käsitellä 30 päivän kuluessa asian vireilletulosta. Nämä määräajat siis kuitenkin koskevat vain epäiltyä tekijää eivätkä ne koske tilanteita, joissa uhri on alle 18-vuotias.

2.2 Väkivalta Suomessa

Lasten ruumiillinen kurittaminen on kuulunut aivan yleisesti suomalaiseen perhe-elämään vielä 1950-luvulla, samoin vaimon kurittaminen on ollut hyvin yleistä. Suhtautuminen väkivaltaan on ollut sallivaa ja suomalainen lainsäädäntö on kiristynyt vasta, kun on koettu painetta muutokseen vertailtaessa säädöksiä muihin maihin. (Piispa 2004, 51.)

Kotasen (2013, 156, 164) mukaan ihmisoikeussopimukset ovat vauhdittaneet muutosta väkivallan tuomitsemista kohtaan. Mielenkiintoinen piirre suomalaisessa hitaassa muutoksessa on se, että velvoittavat sopimukset koettiin ainoaksi syyksi lakiuudistuksiin. Asenteet uhreja kohtaan eivät muuttuneet ymmärtäväisemmiksi ja siten aiheuttaneet muutospaineita. Kriminaalipolitiikan ensisijainen pyrkimys on

turvata syytetyn ja tuomitun oikeuksia. Uhrinäkökulma on uudempi ja jotkut kokevat sekä uhrin että tuomitun oikeuksien ajamisen olevan ristiriidassa keskenään. (Kotanen 2013, 156, 164.)

Vuonna 2010 tehdyn eurobarometrikyselyn mukaan suomalaiset tuntuvat olevan edelleen muita sallivampia väkivallan suhteen: 32 % suomalaisista on sitä mieltä, ettei parisuhdeväkivalta ole aina rangaistava teko, kun koko EU-alueen vastaajista näin ajatteli vain 12 %. (European Commission 2010, 46.) Lapsiin kohdistuva väkivalta on yleisempää ja yleisesti hyväksytympää kuin aikuisiin kohdistuva. Väkivalta lapsia kohtaan vaikuttaa olevan vähenemään päin; esimerkiksi vanhempien suosituin fyysinen rangaistus tukistus on puolittunut verrattaessa vuosia 2008 ja 2013. (Fagerlund, Peltola, Kääriäinen, Ellonen & Sariola 2014, 6.)

Suurin osa ihmisistä kokee elämänsä aikana psyykkisesti traumaattisia tapahtumia. Suomessa todennäköisimpiä ovat läheisen sairastuminen tai kuolema, oma sairastuminen, onnettomuus tai fyysinen ja henkinen väkivalta. Nuoret ovat alttiimpia traumaattisille tapahtumille, koska nuorten elinpiiri laajenee, kokeilunhalu kasvaa ja he saattavat käyttäytyä hyvin riskialttiisti. Vanhemmat eivät voi olla läsnä valvomassa jatkuvasti. Jos nuori joutuu kerran traumaattisen tapahtuman uhriksi, todennäköisyys uudesta uhriksi joutumisesta kasvaa, etenkin seksuaalirikosten kohdalla. (Haravuori, Marttunen, Viheriälä 2016, 91–93.)

2.3 Uhrin kokemuksen merkitys rikosprosessissa

Uhrien asemaa ajavat järjestöt ja tutkijat syyttävät länsimaista oikeusjärjestelmää siitä, että rikosten uhrin ohitetaan eikä heidän kokemuksensa ja kärsimyksensä saa ansaitsemaansa huomiota. (Spalek 2006, 115–133.) Tämä on valitettavaa, koska uhrilla on varsin keskeinen rooli rikosprosessissa. Uhreilla pitäisi olla tunne, että he saavat tukea rikosasian hoitamisessa ja että prosessiin kannattaa ryhtyä. Rikollisuuden vähentämiseksi, olisi tärkeää, että rikokset tulisivat ilmi. Mikäli uhri ei tee rikosilmoitusta, rikos jää suurella todennäköisyydellä kokonaan käsittelemättä. (Kjällman 2011, 14, 15.)

Rikosilmoitus jätetään tekemättä, jos uhri ei koe olevansa uhri, jos hän ei usko syyllisen jäävän kiinni tai jos uhri pelkää joutuvansa ongelmiin rikosilmoituksesta. Vaikka rikos ei tulisi julki, niin se silti vaikuttaa ihmisten elämänlaatuun ja kokemukseen arkiympäristön turvallisuudesta. (Siren 2011, 1.) Rikoksesta voi olla uhreille psykologisia, emotionaalisia, fyysisiä tai taloudellisia seurauksia. Osalla seuraukset näkyvät

heti ja joillain vasta vuosien jälkeen. (Spalek 2006, 115–133.) Uhreille tilanne voi olla uusi ja he voivat esimerkiksi hävetä tai tuntea itsensä syylliseksi. Uhrit ovat herkkiä saamalleen kohtelulle, joten ammattilaisten pitäisi pystyä huomaamaan jokaisen erityiset tarpeet. Viranomaiset ja auttajat voivat suhtautua rikoksiin rutiininomaisesti, koska joutuvat työssään kohtaamaan rikoksia niin usein. (Honkatukia 2010, 72.)

Vuonna 2011 tehtiin kyselytutkimus Rikosuhripäivystyksestä apua hakeneista. Vastaajia oli 202. 128 vastanneista kertoi, että rikos on poliisin tiedossa. 111 vastaajaa arvioi poliisin toimintaa, ja heistä 59 % oli tyytyväisiä ja 41 % oli tyytymättömiä poliisin toimintaan. Tyytymättömät kertoivat poliisin suhtautuneen vähättelevästi tai nöyryyttävästi heidän kokemukseensa. Ruotsissa toteutetussa vastaavassa kyselyssä ei ilmennyt yhtä paljon tyytymättömyyttä. (Honkatukia & Kivivuori 2011, 11.)

Suomalaisessa kulttuurissa ihannoidaan itsenäisyyttä ja yksinpärjäämistä. Uhriksi joutuminen ja kärsimys ovat negatiivisia asioita, joista ei mielellään puhuta. (Ronkainen 2006, 2008.) Vuonna 2005 tehdyn kansainvälisen uhritutkimuksen (EUICS 2005, 67,68) mukaan suomalaiset uhrit ilmoittavat rikoksista poliisille harvemmin kuin muissa EU-maissa. Kysely toteutettiin 18 eri EU-maassa. Tutkimuksen mukaan suomalaiset eivät tee kovin herkästi rikosilmoituksia, mutta jos ilmoitus on päädytty tekemään, poliisin osuuteen asian hoidossa ollaan tyytyväisiä. Suomalaisten luottamus poliisin työhön on EU-maiden kärkipäässä. (EUICS 2005, 2, 7). Myös Honkatukia (2011, 59) kertoo, että suomalaiset luottavat viranomaisten toimintaan ja uskovat, että rikokset selviävät. Tämän takia uhrit eivät koe tarvitsevansa erillistä tukea. Toisaalta, avun saaminen on myös hankalaa. Suomalaisista vain alle 10 % uhripalveluja halunneista oli saanut palveluja. Tulos on melko heikko, jos verrataan esimerkiksi vastaavaa lukua Ruotsissa. Siellä uhripalveluja oli saanut 21 % apua toivoneista. Skotlannissa luku on vielä huomattavasti korkeampi, apua kaivanneista uhreista 40 % oli saanut apua. (EUICS 2005, 77.)

Muun muassa Ronkainen (2006, 531–550) kertoo, että vaikenemisen syy löytyy historiastamme. Sotien aiheuttamista kärsimyksistä vaiettiin ja suomalaiset keskittyivät uudelleen rakentamiseen, köyhyyden kitkemiseen ja massamuuton ongelmiin. Tunneongelmia ei pidetty merkityksellisinä, koska konkreettisempaa työtä oli niin paljon. Heiskasen ja Piispasen (1998) mukaan se, että uhrien kokemuksista käydään niin vähäistä keskustelua, on todennäköinen syy sille, että puolet väkivaltaa kokeneista salaavat kokemuksensa. Syynä saattaa olla myös se, että rikostilanteessa osapuolet ovat saattaneet olla humalassa, että voi olla epäselvää, kuka väkivallan aloitti, tai että tekijä on ollut läheinen. Tämän lisäksi uhrilla saattaa

olla poliisista huono kuva ja seuraukset rikoksesta tuntuvat vähäisiltä, verrattuna vaivaan rikosilmoituksen tekemisestä. (Heiskanen & Ruuskanen 2010, 48.) Rikoksen uhrin saattavat myös pelätä leimautumista tai he eivät tunne itseään avunsaannin arvoisiksi. Uhirpolitiikalla eli sillä, miten uhrien asema huomioidaan kriminaalipolitiikassa, viranomaistoiminnassa ja tukipalvelujen resurssoinnissa, voidaan vaikuttaa myös uhrien asenteseen. (Honkatukia 2010, 161–162.)

Vaikenemisen perinne on jatkunut edelleen, vaikka kattava tilastointi on paljastanut, että suomalaiset väkivalta- ja henkirikosluvut ovat kansainvälisesti verrattuna huolestuttavan korkeat. Uhrius ja kärsimys ovat olleet negatiivisia asioita, joita ei haluta kohdata ja joista puhuminen on vaikeaa. (Ronkainen 2006.)

2.4 Uhidirektiivi

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi rikoksen uhrien oikeuksia, tukea ja suojelua koskevista vähimmäisvaatimuksista on annettu 25. päivä lokakuuta 2012. Direktiivin edellyttämät lait, asetukset ja hallinnolliset määräykset on tullut saattaa voimaan viimeistään 16. päivänä marraskuuta 2015. Suomessa muutokset kansalliseen lainsäädäntöön tulivat voimaan 1.3.2016. (Oikeusministeriö 2016, 12.)

Direktiivin pyrkimys on parantaa uhrin asemaa ja turvata uhrien tukipalvelujen saatavuus. Uhrilla on oltava mahdollisuus käyttää maksutta uhrin etua edistäviä uhrien tukipalveluja ennen rikosoikeudellista menettelyä, sen kuluessa ja myös sen jälkeen. Uhrin perheenjäsenillä on oikeus käyttää tukipalveluja tarpeidensa ja rikoksesta aiheutuneen vahingon mukaan. Tukea on oltava monipuolisesti tarjolla ja maantieteellisesti tasaisesti jakautuneena. On myös huolehdittava siitä, että viranomaiset osaavat ohjata uhrin tukipalveluihin. Koulutusta uhrien kohtaamiseen ja heidän tarpeidensa huomioimiseen on lisättävä, niin viranomaisten kuin tukipalveluja tarjoavien keskuudessa. (Eur-lex 2012, 68.)

Uhrilla tarkoitetaan uhidirektiivin mukaan luonnollista henkilöä, jolle on aiheutunut rikoksesta välitön vahinko, kuten fyysinen, henkinen tai emotionaalinen haitta tai taloudellinen menetys, ja sellaista henkilöä, jonka kuolema on ollut välitön seuraus rikoksesta sekä hänen perheenjäseniään, joille on aiheutunut vahinkoa kyseisen henkilön kuoleman johdosta (Eur-lex 2012, 65).

Perheenjäsenellä tarkoitetaan uhridirektiivin mukaan uhrin puolisoa, uhrin kanssa sitoutuneessa intiimissä suhteessa vakituisesti ja jatkuvasti yhteistaloudessa elävää henkilöä, sukulaisia suoraan etenevässä tai takenevassa polvessa, sisaruksia ja huollettavia (Eur-lex 2012, 66).

Yleisessä kielenkäytössä uhri-sanalla tarkoitetaan henkilöä, joka on kohdannut vastoinikäymisen. Uhriuden myötä henkilölle saattaa aueta mahdollisuus erilaisiin tukipalveluihin tai esimerkiksi vahingonkorvauksiin. Uhri-sanalla on myös negatiivinen puolensa. Uhri saatetaan mieltää heikoksi, passiiviseksi objektiksi, jolla ei ole kontrollia oman elämänsä tapahtumiin. (Kotanen 2013.)

2.5 Nuorten kokemat rikokset

Yleensä nuorten kokema väkivalta on toisen nuoren aiheuttamaa. On melko harvinaista, että täysin vieras henkilö uhkasi nuorta. Uhrien kannalta ikävä seikka on se, että suurin osa nuorten tekemistä rikoksista ei tule koskaan poliisin tietoon. Kauppojen tehokkaan valvonnan ansiosta myymälävarkaudet tulevat parhaiten ilmi, mutta niistäkin lopulta vain pieni osa. Heikon tilastoinnin takia voidaankin puhua piilorikollisuudesta. (Salmi 2012, 19–24.)

Salmen (2012, 23–24) mukaan nuorten kokema väkivalta, uhkailu ja kiusaaminen ovat vähentyneet viime vuosina. Sen sijaan varastelu on lisääntynyt. Nuorille yleisimpiä uhrikokemuksia ovat omaisuuden varastetuksi tuleminen, jonka on kokenut 23 % nuorista tai omaisuuden vahingoittuminen, jonka koki 22 % nuorista. Poikien omaisuutta vahingoitetaan useammin kuin tyttöjen. Fyysistä väkivaltaa, kuten esimerkiksi lyömistä ja potkimista, oli nuorista vuoden aikana kokenut 16 %. Tapauksista 67 % sekä uhri että tekijä olivat poikia. Terveystieteiden ammattilaisten apua tarvittiin 4 % tapauksista. (Salmi 2012, 23.) Vuoden aikana seksuaalista häirintää koki 9 % nuorista. Tämä oli yleisempää tytöille 14 % kuin pojille 3%. Seurusteluväkivalta jakautui siten, että 5 % tytöistä oli kokenut väkivaltaa ja pojista 3 %. On hyvä muistaa myös se, että kolmasosa nuorista ei ole kokenut lainkaan väkivaltaa. (Em. 23–24.)

Rikoksen uhriksi joutumisen riskiä kasvattavat monet tekijät. Jos nuori viettää aikaansa sellaisten kaverien kanssa, jotka tekevät rikoksia ja käyttävät väkivaltaa, todennäköisyys sille, että nuori joutuu itsekin uhriksi, nousee. Isommassa kaupungissa nuori joutuu herkemmin rikoksen uhriksi kuin pienessä, riskiä lisää myös se, jos nuori on asunut paikkakunnalla alle kaksi vuotta. Riskihakuinen elämäntapa, alkoholin käyttö ja ikäistään vanhempien kaverien seurassa oleminen nostavat riskiä joutua rikoksen uhriksi. Suojaavia

tekijöitä ovat muun muassa hyvä koulumenestys, perheen hyvä taloudellinen tilanne ja isompien sisarusten kanssa vietetty aika. (Keinänen 2009, 109–111, Haravuori ym. 2016, 91–94.)

Lapset kertovat väkivallasta yleensä ystäville, perheelle ja erityisesti äidille. Ongelmaksi voi nousta se, että läheinen, jolle huolista puhuisi on itse väkivallan tekijä. (Fagerlund ym. 2014, 7.) Luotettavan kuuntelijan löytyminen voi olla vaikeaa myös muista syistä ja tämän takia ammattilaisten tukea tulisi olla saatavilla helposti. Seksuaalikokemuksiin liittyvät uhrikokemukset ovat vaikeimpia asioita kerrottavaksi. (Fagerlund ym. 2014, 124, 125.)

Lapsiuhritutkimuksen mukaan nuorten ja aikuisten välinen seksi on vähentynyt selkeästi. Voidaan päätellä, että nuorten ymmärrys seksuaalisesta hyväksikäytöstä ja seksuaalisesta itsemääräämisoikeudesta on lisääntynyt. (Fagerlund ym. 2014, 122.) Esimerkiksi vuoden 2014 raiskausrikoksista, jotka poliisi on tilastojensa mukaan saanut selvitettyä, on epäiltyjen tekijöiden ja uhrien ikäjakauma seuraava.

Taulukko 1. Poliisin selvittämien seksuaalirikoksen tekijän ja uhrin ikäjakauma vuonna 2014. (Lappi-Seppälä & Niemi, 2015, 85, 86.)

	Alle 15-vuotias	15-20-vuotias	Yli 20-vuotias
Uhri	10 %	33 %	56 %
Tekijä	1,7 %	22 %	76 %

3. NÄKÖKULMIA VANHEMMUUDEN HAASTEISIIN ARJESSA JA KRIISITILANTEESSA

3.1 Vanhempien haasteista

Vanhemmilta vaaditaan tänä päivänä paljon. Monenlaista ohjeistusta ristiriitaisin viestein on saatavilla. Toisaalta vanhempia syytetään välinpitämättömyydestä, toisaalta taas joidenkin näkemysten mukaan vanhempien merkitys ylipäänsä on vähäinen, koska lapselle merkityksellisempiä ovat kodin ulkopuoliset verkostot ja ystävät. Vanhempien pitää luovia erilaisten mahdollisuuksien välillä ja samalla selvittää yhteiskunnassamme meneillään olevasta murroksesta. Sosiaaliset verkostot eivät ole enää vanhempien tukena kuten ennen. Isovanhemmat eivät välttämättä ole käytettävissä hoitopuna, työelämä on vaativaa ja avioerot ja uudenlaiset perhesuhteet mutkistavat arjen järjestelyjä. (Rönkä & Kinnunen 2002, 4, 5.)

Pärjäämisen tueksi yksilökeskeisessä yhteiskunnassa Rönkä ja Kinnunen (2002, 66–67) ehdottavat vanhempien verkostoitumista keskenään erilaisten toimikuntien ja internetin avulla. Näin he pystyisivät keskustelemalla muodostamaan yhteisiä vallitsevia mielipiteitä ja samalla vahvistamaan vanhemman uskoa itseensä kasvattajana. Jos nuori saa omien vanhempiensa lisäksi tukea ja läheisyyttä myös muilta vanhemmilta, joihin verkostoitumisen kautta tutustutaan, vanhemmuuden vaikutus tehostuu.

Kuivakankaan (2002, 45) mukaan käsitykset vanhempien vastuusta kasvattajina ja siitä, minkälainen elämä lapsilla tulisi olla, vaihtelevat aikakausien mukaan. Tämän takia keskustelu aiheesta on yleensä helpompaa samaan sukupolveen kuuluvien kesken.

Murrosikäisillä kodin merkitys ja toiveet vanhempien osallistumisesta heidän elämäänsä vaihtelevat. Toisinaan kotona tarvitaan hieman enemmän seuraa, jotta voidaan käsitellä kodin ulkopuolella kohdattuja vastoinkäymisiä. Välillä riittää, että kotoa saa ruokaa ja puhtaita vaatteita, jotta kotona piipahtamisen jälkeen voi taas lähteä harrastuksiin ja kavereiden luo. Nuorten lisääntyvät omat menot on sovitettava koko perheen aikatauluun ja vanhemmat joutuvat vähitellen totuttelemaan ajatukseen nuoren itsenäisestä elämästä. (Rönkä & Sallinen 2008, 63–64.)

Sekä lapsilla että aikuisilla on monenlaisia rooleja riippuen seurasta. Vanhempien on syytä kuunnella kaikkien osapuolien näkemyksiä ja pohtia rauhassa tapahtumia. Joskus vanhemmilla on vaikeuksia

ymmärtää, että nuoren käytös voi olla hyvin erilaista kotona kuin esimerkiksi koulussa. (Cantell 2011, 224–226.)

Perälä, Salonen, Halme ja Nykänen (2011, 8–9, 73–75) tutkivat pienten lasten vanhempien huolia ja sitä, vastaavatko olemassa olevat palvelut vanhempien tarpeisiin. Tutkimuksessa ilmeni, että vanhemmat kokevat terveytensä hyväksi ja lasten kanssa pärjääminen arjessa on myös hyvää. Vanhemmat ovat kuitenkin jonkin verran huolissaan omasta jaksamisestaan, ajan puutteesta, maltin riittävyydestä ja ympäristön uhkista. Vanhempia stressaavat myös parisuhdeongelmat, taloudelliset huolet ja työttömyys. Vanhempien mukaan puutteita avun saamisessa on eniten lapsen tunne-elämään, käytökseen, terveyteen ja psykososiaaliseen kehitykseen liittyvissä asioissa. Tutkimuksessa nostettiin esille ongelmia, joihin tulisi puuttua. Näitä ovat esimerkiksi palveluiden saatavuus, henkilökunnan vähäinen määrä ja sen tiheä vaihtuvuus. (em.)

Mannerheimin lastensuojeluliiton (2017) mukaan vanhemman kyky käsitellä omia tunteitaan on yksi keskeisimmistä työkaluista tukea nuoren tunne-elämää. Vanhemman tunteidensäätely taito merkitsee paljon, koska tunnetilat tarttuvat helposti lapseen. Sama pätee myös toisin päin. Tämä tulisi tiedostaa, jotta vanhempi pystyy hallitsemaan omia tunteitaan ja näin vaikuttamaan lapsen tunteisiin. Vanhemman tehtävä on luoda kannustavaa ja rohkaisevaa ilmapiiriä.

3.2 Perheen tuki rikoksen uhrin auttamiseksi

Oman lapsen joutuminen rikoksen uhriksi voi traumatisoida vanhempaa. Vanhempien apua kuitenkin tarvitaan, koska lapsi ei itse pysty huolehtimaan omasta hyvinvoinnistaan tai pitämään kiinni oikeuksistaan. (Saukko 2011, 84–91.) Mikäli vanhempi on pelokas ja ahdistunut, hän ei välttämättä huomaa nuoren tarpeita. Yleensä vanhempien auttaminen ja tukeminen auttaa parhaiten ja myös lapsia. Perhettä tukiessa tulisi huomioida koko perhe, myös sisarukset, jotka yleensä alkavat oirehtia viiveellä. (Haravuori ym. 2016, 97.) Traumaattisen kokemuksen vuoksi nuoren kehitys saattaa taantua. Psykykinen trauma ei näy ulospäin, jolloin lapsen voidaan luulla päässeensä siitä yli, vaikka hän ei olisi vielä edes aloittanut asian käsittelyä. (Saukko 2011, 91,92.)

Väkivallan kohteeksi joutunut tai väkivaltaa läheltä nähnyt lapsi on aikuista haavoittuvaisempi, minkä vuoksi aikuiselta vaaditaan ymmärrystä, harkintaa ja kypsyyttä lapsen auttamisessa. (Hammarlund 2004,

155). Vanhempien selviäminen kriisitilanteessa on erittäin merkittävä tekijä nuoren toipumisessa, koska juuri vanhemmalta nuori saa tukea ja turvaa, joka edesauttaa toipumista (Haravuori ym. 2016, 97). Rikosprosessi saattaa kestää pitkään ja vanhempien tulisi pyrkiä siihen, että lapsi pystyy jatkamaan elämäänsä normaalisti heti, kun hänen osuutensa on hoidettu. Uhriksi joutumisen lisäksi lasta saattavat stressata ympäristön reaktiot asiaan. Vanhempien tulisi suojata lasta tällaisilta ylimääräisiltä kokemuksilta. (Oikeusministeriö 2013.)

Vanhempien huomio rikosprosessissa saattaa helposti keskittyä lopputulokseen ja rikollisen tuomitsemiseen. Lapselle sen sijaan tärkeintä on vanhempien ja sisarusten tuki läpi prosessin. (Oikeusministeriö 2013.) 15-16 -vuotiaille erityisen tärkeitä ovat tukea antavat ystävät (Peltonen 2011, 41). Tutkimukset osoittavat, että ne nuoret, jotka ovat voineet keskustella vanhempiensa kanssa iloista ja suruista avoimesti ja ovat saaneet vanhemmiltaan kannustavia kommentteja, voivat koko elämän ajan paremmin, kuin ne joiden vanhemmat eivät ole osanneet keskustella. (Paananen & Gissler 2014, 213.)

3.3 Uutisointi asenteiden muokkaajana ja pelon lietsojana

Suomalaiset tiedotusvälineet eivät uutisoi näytävästi rikosuutisissa uhreista ja heidän kärsimyksistään. Sitä perustellaan hienotunteisuudella. Vähäisellä uutisoinnilla on vaikutus siihen, miten ihmiset suhtautuvat uhreihin, miten uhrit suhtautuvat itseensä ja lopulta myös yleiseen turvallisuuden tunteeseen. Uhrien laajempi näkyvyys saattaisi tuottaa enemmän keskustelua ja kehittää uhrien asemaa myönteiseen suuntaan. Toisaalta uhriksi joutumisen uhka saattaisi vaikuttaa todennäköisemmältä kuin mitä se todellisuudessa on. (Honkatukia 2011, 11.)

Uhri voi suostua median haastateltavaksi miettimättä riittävästi seurauksia. Voi tuntua hyvältä ajatukselta kertoa kokemastaan vääryydestä tai esimerkiksi ehkäistä muiden joutumista samaan tilanteeseen. Lausunnon jälkeen on enää mahdotonta vaikuttaa siihen, mihin suuntaan keskustelu lähtee etenemään. Traumatisoituneen ihmisen voi olla hyvin raskasta sopeutua siihen, että hänestä tulee julkisuuden henkilö. (Lindèn 2011, 160–163.)

Silloin kun media nostaa esille rikoksen, josta on häpeällistä puhua, aiheen käsittely verkossa lisääntyy huomattavasti. Tällainen aiheen arkipäiväistyminen voi auttaa kyseisen rikoksen uhriksi joutunutta

puhumaan. Tiedotusvälineet saattavat kertoa myös virheellisiä tietoja tai paljastaa tietoja uhrin läheisistä. Nämä seikat saattavat vain kasvattaa uhrin taakkaa. (Lindèn 2011, 160–163.)

Uhrin hankalaa asemaa mediassa havainnollistaa seuraava esimerkki: talvella 2016-17 oli laajasti julkisuudessa esillä mediajulkikkeseen liittynyt oikeudenkäynti, jossa tutkittiin, oliko tämä kuvannut salaa seksin harrastamista. Oikeudenkäynnissä oli nimetty todistajaksi henkilö, joka tunnetaan artistinimellä Kasmir. Oikeudenkäynti käytiin suljetuin ovin. Tiedotusvälineet olivat käräjäoikeuden tuomion varassa siitä, mitä ja mistä kukin henkilö oli kertonut. Tuomiosta tiedotettiin laajasti ja siitä nostettiin esille tieto, jonka mukaan syytetty oli lähettänyt videon ryhmään, johon Kasmir kuului. Uutisoinnin perusteella yleisö sai mielikuvan siitä, että Kasmir on ollut osallinen asiassa. Tämän vuoksi Kasmirin musiikki laitettiin radioissa soittokieltoon ja hän joutui vetäytymään Tanssii tähtien kanssa -tv-ohjelmasta. (HS 9.3.2017.) Pelastaakseen uransa ja maineensa Kasmir joutui kertomaan Helsingin Sanomien julkaisemassa artikkelissa siitä, mitä hänelle oli tehty, ja että hän oli ollut rikoksen uhri.

Smolej (2011) käsittelee tutkimuksessaan rikosuutisoinnin vaikutuksia yleiseen pelkoon rikoksen uhriksi joutumisesta. Hänen mukaansa vuosien 1988-1997 välillä yleinen pelko rikoksen uhriksi joutumisesta kasvoi merkittävästi. Mielenkiintoiseksi pelon lisääntymisen tekee se, että samaan aikaan väkivallan uhriksi joutuneiden määrä ei lisääntynyt. Sen sijaan tiedotusvälineet muuttuivat merkittävästi. Internet, uudet televisiokanavat ja uudet uutislehdet tulivat markkinoille. Rikosuutisointi on myyvä ja se helppo tapa saada kuluttajien huomio, joten uutisointi lisääntyi huomattavasti. Vaikka rikosuutisointi ja ihmisten pelko rikoksen kohteeksi joutumisesta kasvoivat samanaikaisesti, ei voida yksiselitteisesti väittää, että rikosuutisoinnilla olisi suora vaikutus ihmisten pelon kokemuksiin. (Smolej 2011, 1–11.)

Smolej huomauttaa tutkimuksessaan, että rikosuutisoinnissa on nähtävissä selkeästi myös positiivisia vaikutuksia ja niitä tulisi tutkia tarkemmin. Lisääntyneen uutisoinnin ja erilaisten uhreja tukevien järjestöjen syntyminen on jo muuttanut jonkin verran uhrin statusta siinä mielessä, että on hyväksyttävämpää ja melko normaalia kertoa olevansa uhri. Uutisoinnilla vaikutetaan myös laajemmin asenteisiin ja uhripolitiikkaan. (Smolej 2011, 14–15, 62–63.)

4. SAATAVILLA OLEVAT PALVELUT

4.1 Uhripalvelujen kehitys

Suomessa uhrien auttaminen on alkanut 1990-luvulla. Yksi merkityksellisimmistä askelista oli Rikosuhripäivystyksen perustaminen vuonna 1992. (Kotanen 2013, 26.) Tämä on verraten myöhään, koska esimerkiksi Iso-Britanniassa, Hollannissa ja Saksassa uhreja auttava toiminta on aloitettu jo 1970-luvulla. (Honkatukia 2010, 59.) Myös Amerikassa alkoivat asiat edetä 1970-luvulla. Etujärjestöjä syntyi ja uusia ammattikuntia syntyi uhrien tueksi. Amerikan ensimmäiset raiskauskriisikeskukset käynnistivät toimintansa 1972 ja ensimmäinen turvatalo 1974 (Karmen 2010, 33).

Rikoksen uhreista on melko vähän tietoa, koska esimerkiksi viranomaiset ovat aiemmin keränneet järjestelmällisesti tietoa lähinnä rikollisista (Honkatukia 2011, 11). Rikoksen uhrien yhtäläisyydet ovat vähäisiä ja tämän takia yhteisten etujen ajaminen on käynnistynyt viiveellä (Karmen 2010, 32).

Ruotsissa ajatusta rikoksen uhrista ei tunnettu ennen 1970-lukua. Uhrina pidettiin lähinnä rikoksen tekijää. Hänet nähtiin yhteiskunnan uhrina, joka ei ollut saanut tarpeeksi tukea elämässään ja oli esimerkiksi joutunut elämään huonon lapsuuden, mikä oli ajanut rikolliseen elämäntapaan. 1970-luvulla alettiin vähitellen nähdä myös uhrin tukeminen ja tämän kokemusten huomioiminen tärkeänä. Ensimmäinen vapaaehtoisten organisoima rikoksen uhrien tukikeskus perustettiin 1984. Tällä hetkellä keskuksia on noin 100. Rikoksen uhreilla on laaja tuki, mukaan lukien kuninkaallisten osoittama tuki. Vaikka uhrien tuen tarve on yleisesti hyväksytty, on olemassa eriäviä näkökantoja esimerkiksi uhrin ja tekijän välisistä jännitteistä sekä sukupuoli- ja tasa-arvokysymyksistä. (Tham, Rönnelning & Rytterbro 2011, 556–558, 563–564.)

4.2 Ammatillaiset ja palvelujärjestelmä

Perheille on olemassa monenlaisia palveluja, jotka yhdessä muodostavat kirjavan palvelukokonaisuuden. Perheiden kanssa toimivia tahoja ovat muun muassa äitiys-, ja lastenneuvolat, kouluterveydenhuolto, terveyskeskuspalvelut, erikoissairaanhoido, avoimet varhaiskasvatuspalvelut, lastensuojelu, sosiaalityö, opetustoimi, kulttuuri- ja liikuntatoimi sekä kolmassektori, johon kuuluvat esimerkiksi seurakunnat ja järjestöt, ja yksityinen sektori. Kunnat vastaavat palvelujen tuotannosta suurelta osin, mutta siitä huolimatta palveluja koskeva tieto on hyvin hajanaista. (Kangaspunta, Kilku, Kaltiala & Punamäki 2005.)

Tutkimuksessani käytän käsitettä ammattilainen melko laajassa merkityksessä. Viitataan sillä niihin henkilöihin, jotka ovat työnsä puolesta tekemisissä uhrien tai vanhempien kanssa. Luokittelen ammattilaisiksi kaikki edellä mainitut tahot sekä poliisin ja oikeudenkäynteihin liittyvät henkilöt, kuten syyttäjät, tuomarit ja oikeudenkäynneissä toimivat avustajat.

Kangaspunnan ym. (2005, 50-58) mukaan eri toimijat saattavat kerätä samoja tietoja ja tehdä päällekkäisiä tutkimuksia. Palveluketjun toimijat tekevät niukasti yhteistyötä, joten tuen saanti ja avun jatkuvuus ovat epävarmaa ja toiminta saattaa jäädä tehottomaksi. Resurssien rajallisuus on johtanut siihen, että työtä tehdään lähinnä niiden perheiden kanssa, joiden ongelmat ovat jo päässeet kehkeytymään vakaviksi. Ennaltaehkäisevään työhön ei ole aikaa eikä varoja. Vaikka perustasolla on monenlaista osaamista ja ammattitaitoa, perheiden monimutkaistuneet ongelmat vaatisivat laajaa yhteistyötä ja toimivaa tiedon kulkua. Yhden ammattilaisen tietotaito ei takaa riittävää apua ja pahimmassa tapauksessa asiakkaan ongelmat joudutaan ohittamaan, koska aikaa ja osaamista ei ole. (Kangaspunta ym. 2005.) Näkemyksiä tukee Seija Nykäsen (2010, 227) tutkimus moniammatillisesta yhteistyöstä, järjestelyiden ohjauksesta ja johtamisesta. Hänen mukaansa puutteet palvelurakenteessa ja ammattilaisten tiedoissa heikentävät palvelujen laatua. Ammattilaiset eivät välttämättä ole selvillä muiden toimijoiden palveluista. He saattavat turhaan ohjata asiakasta toiseen paikkaan etsimään apua tai tarjota apua itse ilman osaamista. Ammattilaisen tiedon puute saattaa estää asiakkaan mahdollisuuden tavoittaa tarkoituksenmukaista palvelua. (Em. 227.)

Uuden nuorisolain (1285/2016) myötä ammattilaisten yhteistyötä pyritään parantamaan, velvoittamalla kuntia perustamaan yhteistyöverkostoja palveluiden yhteensovittamiseksi, tiedonkulun lisäämiseksi ja suunnittelun tueksi.

Myös Rautava (2012, 307) kirjoittaa artikkelissaan Yhteistyön karikkoja ja keinoja lapsen kaltoinkohtellussa siitä, että avun saamisessa on ongelmia jotka johtuvat lukuisista toimijoista, joilla on erilaisia tavoitteita ja heidän toimenkuvansa rajoittuu vain tietylle alueelle. Eri kunnissa asiat hoidetaan eri tavoin. Toisista toimijoista ei tiedetä tai heiltä odotetaan sellaisia toimia, mitkä eivät kuulu heidän toimenkuvaansa. Perheet joutuvat asioimaan lukuisissa toimipisteissä, eikä kukaan ole selvillä kokonaisuudesta. (Rautava 2012, 307.) Samanlaisista huomioista kertoo Honkatukia (2011, 69) tutkimuksessaan Uhrit rikosprosessissa –Haavoittuvuus, palvelut ja kohtelu. Hänen mukaansa nuorten

uhrikokemukset voivat jäädä huomaamatta ja avunsaanti estyä, koska esimerkiksi kaikilla nuorisotyönparissa työskentelevillä ei ole kokemusta rikoksen uhreista.

Kangaspunta ym. (2005) toteavat, että perheiden auttamista vaikeuttavat palveluiden sektoroitumisen lisäksi päättäjien ja työntekijöiden asenteet ja työtä ohjaava ongelmakeskeisyys. Auttamisen muuttaminen ennaltaehkäisevään suuntaan on hyvin hidasta ja hankalaa. Työntekijöiden koulutus tähtää lähinnä korjaavaan työhön. Hyvinvointia edistäviä ja suojaavia tekijöitä tulisi osata tuoda enemmän esille. Tämä kuitenkin vaatii uudenlaisia käytäntöjä ja johdon osallistumista ja hyväksyntää toiminnan suunnitteluun.

Lasten ja nuorten syrjäytymistä estävää toimintaa on haastavaa tutkia ja vertailla, koska varsin usein toiminta on projektiluontoista. Rahoituksen saaminen pysyvien käytäntöjen sijaan on huomattavasti helpompaa erilaisiin projekteihin ja hankkeisiin, tämä tekee niistä niin suosittuja. Projektit ovat aina uudenlaisia ja niiden vertailu on hankalaa. Eri toimijoilla voi olla hyvin samankaltaista tai jopa selkeästi päällekkäistä toimintaa. On myös havaittu, että on varsin haastavaa saada projekteista saatu tieto ja hyväksi havaitut toimintamallit juurrutettua pysyvästi käytäntöön projektin päätyttyä. (Sisäasiainministeriö 2007, 17, 18.)

Viranomaisten yhteistyötä vaikeuttavat salassapitosäännökset. Tietojen vaihtoa edellyttävä yhteistyö ja moniammatillisen osaamisen kehittäminen voivat estyä säännösten takia. Tietojenvaihtoa ohjaava lainsäädäntö on kokonaisuutena haastava jopa lainsäädännön asiantuntijoille. Tämän takia on helpompaa olla vaihtamatta tietoja, jolloin ei vahingossa tule rikkoneeksi lainsäädäntöä. Viranomaisten tulisi saada enemmän koulutusta heitä koskevasta lainsäädännöstä ja salassapitosäännöksistä. Eri viranomaisten yhteistyön edellytyksenä on myös se, että johto- ja esimiestasolla pyritään edistämään verkostoitunutta työskentelymenetelmää. Usein yhteistyön johtaminen on puutteellista tai sitä ei ole lainkaan. (Sisäasiainministeriö 2007, 24, 25.)

4.3 Kolmannen sektorin toimijat ja erityisesti RIKU

Järjestöillä on suuri vastuu rikoksen uhrien auttamisessa. Uhreja auttavia järjestöjä Suomessa ovat muun muassa Rikosuhripäivystys (RIKU), turvakodit, raiskauskriisikeskus Tukinainen, Monika-Naiset liitto ry, naisten linja, miesten keskus, nuorisotyö, Suomen punainen risti, Lastensuojelun Keskusliitto, Mannerheimin Lastensuojeluliitto, Pelastakaa lapset ry, HelsinkiMissio, Nuorten Kriisipiste, Väestöliitto

ja Non-Fighting Generation, Suomen Vanhusten turvakotiyhdistys, Kirkon palveleva puhelin, Suomen mielenterveysseura, Henkirikoksen uhrien läheiset ry. (Honkatukia 2010, 66-70.) Järjestötyön heikkous on rahoituksen epävarmuus. Eri tahot joutuvat kilpailemaan rajallisista resursseista ja se vaikuttaa palvelujen sisältöihin. Epävarma tulevaisuus vaikuttaa suunnitelmiin ja pidempiaikaisiin tavoitteisiin. Muun muassa valtio ja raha-automaattiyhdistys rahoittavat tukitoimia, mutta vakituista tukea saavat vain osa toimijoista. (Em. 66-70.)

Rikosuhripäivystys palvelee kaikkia rikoksen uhreja, mutta sen sijaan muut järjestöt keskittyvät usein vain tiettyyn ryhmään. Tämän takia rikoksen uhrien asemaa käsiteltäessä usein pyydetään juuri RIKU:n kannanottoja. RIKU on pääasiassa raha-automaattiyhdistyksen tuella toimiva järjestö. RIKU:n tavoitteena on auttaa rikoksen uhriksi joutuneita esimerkiksi tarjoamalla tietoa, ohjaamalla asiakkaita oikeille viranomaisille tai tukemalla henkisesti oikeudenkäynnissä. (Honkatukia 2010, 66-70.)

4.4 Uhrin auttaminen, kohtaaminen ja avunsaanti

Palvelujärjestelmämme toimii siten, että uhrin on oltava reipas ja omatoiminen asiakas. Uhrin pitää itse aktiivisesti hakea apua, tietää oikeutensa ja vaatia palveluja. (Niemi-Kiesiläinen 2004, Ronkainen 2006, 2008.)

Valkama (2012) tutkii väitöskirjassaan asiakkaan käsitteen käyttöä yhteiskunnassamme. Aiemmin erilaisilla etuuksilla ja tukitoimilla pyrittiin turvaamaan yhteiskuntamme jäsenten pärjääminen. Vähitellen kollektiivinen vastuu on muuttunut yksilölliseksi vastuuksi. Pelkkä yhteiskunnan jäsenyys ei ole enää riittävä peruste oikeuksien toteutumiselle tai avunsaannille. Yksilöstä on tullut asiakas, jonka käytös, valinnat ja aktiivinen toiminta vaikuttavat siihen, miten häntä kohdellaan ja minkälaisia etuuksia hän saa. (Valkama 2012, 54-60.)

Asiakas-nimityksellä pyritään luomaan mielikuva laadukkaasta palvelusta ja asiakkaan vaikutusmahdollisuuksista. Joissakin palveluissa asiakas on ammattilaisen kanssa tasavertainen, kun taas toisissa palveluissa vaikutusmahdollisuuksia ei ole tai asiakas voi joutua jopa tahdonvastaisten toimenpiteiden kohteeksi. Asiakkaan on vaikea arvioida, minkälaista asiakkuutta kussakin paikassa odotetaan ja minkälaisia oikeuksia hänellä on. (Valkama 2012, 77-79.)

Ljungwald (2011, 681) on kirjoittanut samankaltaisesta yhteiskunnallisesta muutoksesta Ruotsissa. Vastuu uhriksi joutumisesta on siirretty yksilölle, kun on tutkittu uhrien ongelmia ja ominaisuuksia. Yleinen vastuu rikollisuudesta ja sen liittämistä eriarvoisuuteen ja muihin yhteiskunnallisiin ongelmiin on vähitellen muuttunut uhrin ongelmaksi. Voidaan myös havaita, että tulkintoihin vaikuttavat kulloinkin vallassa olevan poliittisen puolueen näkemykset.

Uhrin uskottavuus viranomaisien silmissä saattaa heiketä, jos uhrin haavoittuvuutta ja taustatekijöitä ei tuoda ilmi näiden vaikuttaessa uhrin käyttäytymiseen. Uhri tai hänen läheinen pystyy parhaiten huolehtimaan oikeuksiensa toteutumisesta, kun uhri saa tukea ja tietää rikosprosessin vaiheet. (Honkatukia 2011, 55.)

Hädän keskellä asiakkaan on vaikea arvioida tilanteita objektiivisesti ja ammattilaisella saattaa olla hyvin erilainen näkemys tapahtumista. Ammattilaisten silmissä hätäntynyt omaisuus saattaa olla hankalan tuntuinen ja häiriö työnteolle. Esimerkiksi jotkut terveydenhuollon käytännöt voivat tuntua ulkopuolisen silmissä käsittämättömiltä. Yhteistyön helpottamiseksi ammattilaisten tulisi kiinnittää huomiota tapansa kommunikoida ja tarpeen mukaan kehittää vuorovaikutustaitoja. Asioista puhuminen ja käytäntöjen selvittäminen asiakkaalle sekä helpottaa asiakkaan pelkoja että tukee ammattilaisen omaa työssä jaksamista. (Lonka 2012, 12–13.)

Ideaaliuhri saa parhaiten apua, koska hänet koetaan haavoittuvaksi. Ideaaliuhri on sellainen, joka ei omalla käytöksellään ole mitenkään edesauttanut uhriksi joutumista. Haavoittuvaisiksi yleensä arvioidaan esimerkiksi lapset ja vanhukset. Huonoimmin tunnistetaan haavoittuvuutta sellaisilla alueilla, joista ei ole niin paljon yhteiskunnallista keskustelua, kuten mielenterveys ongelmista ja kasautuvista uhrikokemuksista kärsivät tai esimerkiksi uudenlaisista nuorisokulttuurin liittyvistä uhrikokemuksista. Viranomais- ja auttamiskäytännöissä haavoittuvuus tunnistetaan parhaiten silloin, kun aiheesta on ollut jo laajasti keskustelua. (Honkatukia 2011, 55.)

Kjällman & Rossman (2011, 114) painottavat auttavassa vuorovaikutuksessa toisen ihmisen kunnioittamista. Auttajan vuorovaikutustaidoilla on merkittävä vaikutus luottamuksen rakentumiseen. Ensimmäisellä kuulijalla on ratkaiseva vaikutus siihen, miten uhri jatkossa puhuu tapahtuneista. Jos uhri kokee, että häntä ei uskota, hän ei ota asiaa enää uudelleen esille. (Hintikka 2011, 34.)

Toisinaan voi käydä niin, että seksuaalisen hyväksikäytön uhri ei etene poliisilta tutkimuksiin tai minkään tuen piiriin. Tämä on uhrin jatkoa ajatellen erittäin vahingollista, koska uhrin olisi tärkeää saada apua ja riippuen tilanteesta esimerkiksi seksuaali- ja itsemääräämisneuvontaa. Uhriksi joutumisesta saattaa seurata myöhemmin riskikäyttäytymistä, kuten lukuisia seksikumppaneita, sukupuolitauteja ja esimerkiksi parisuhdeväkivaltaa. (Joki-Erkkilä, Jaarto, Sumia 2012, 135.) Myös Honkatukia (2011, 65) huomauttaa, että osa rikoksen uhreista ei kohtaa viranomaisia lainkaan. Tämä saattaa olla myös uhrin tietoinen valinta ja tämän takia järjestöillä on suuri vastuu uhrin auttamisessa.

Hammarlundin (2004,13, 14) mukaan ihmisillä on eräänlainen perusoletus, että mitään pahaa ei voi omalle kohdalle sattua. Halutaan uskoa, että elämällä on jokin tarkoitus ja että tapahtumiin voidaan itse vaikuttaa. Ahdistavat tapahtumat, yllättävät onnettomuudet ja kriisit tuntuvat vähemmän järkyttäviltä, jos ihmisellä on mahdollisuus puhua niistä jonkun kanssa. Jaettu tuska ja kokemus siitä, että toinen välittää ja kuuntelee ovat vastoinkäymisestä selviytymisen perusedellytyksiä. (em. 13–14.) Suuri osa vanhemmista kokee, että heillä on läheisiä, joiden kanssa on helppo käsitellä huolia lapsista. Yleensä keskustelukumppani on puoliso tai omat vanhemmat. (Perälä ym. 2011, 74.)

5. TUTKIMUSPROSESSI JA TUTKIMUSKYSYMYKSET

Tämä luku koostuu tutkimusprosessini esittelystä ja metodivalintojeni perusteluista. Aluksi esittelen tutkimuskysymykseni ja valitsemani tutkimusotteen. Sitten kerron aineistostani ja siitä, miten se on kerätty. Tämän jälkeen kerron sisällönanalyysistä. Lopuksi pohdin subjektiivisuutta.

Tutkimuskysymys syntyi halusta ymmärtää vanhempien roolia nuorten tukijoina rikosprosessissa. Minkälaista tietoa vanhemmilla on aiheesta ja onko tietoa ollut saatavilla.

Tutkimuskysymykseni ovat: Minkälaisia kokemuksia nuorten vanhemmilla on rikosprosessin aikana? Minkälaiset tilanteet ovat olleet heidän mielestään onnistuneita ja mitkä epäonnistuneita?

5.1 Kvalitatiivinen tutkimus ja teemahaastattelu

Toteutin tutkimukseni kvalitatiivisella tutkimusotteella. Kvalitatiivisen tutkimuksen ideana on moninaisen, todellisen elämän kuvaaminen. Olemassa olevien väittämien sijaan pyritään löytämään uusia totuuksia. (Hirsjärvi & Hurme 2010, 161.) Kiviniemi (2010, 68, 69) kuvailee kvalitatiivista tutkimusta prosessiksi, joka elää ja muotoutuu tutkimuksen edetessä. Etukäteen suunnitellun teorian testauksen sijaan siinä tapahtuu vähitellen tutkittavan ilmiön käsitteellistäminen. Tutkijan käsitykset tutkittavasta aiheesta kehittyvät ja muuttuvat tutkimuksen edetessä. Kuvatun kaltainen muovautuvuus sopi tutkimukseeni hyvin, koska olisi ollut mahdotonta etukäteen suunnitella sellaista valmista, täsmällistä kyselyä haastateltavilleni, jolla olisin varmasti päässyt kiinni oikeisiin aiheisiin. Pyrkimyksenä oli saada tutkittavien ääni kuuluviin ja ilmiön todellisuus esiin. Laadullisessa tutkimuksessa ei ole valmiita ennako-oletuksia tutkimuskohteesta tai tuloksista. (Eskola & Suoranta 1998, 19.)

Valitsin haastattelutavaksi teemahaastattelun, koska tarkoituksena oli kerätä mahdollisimman paljon vanhempien omia ajatuksia siitä, miten he kokivat rikosprosessin. Teemahaastattelu sopi pyrkimyksiini, koska siinä on vain vähän etukäteen laadittuja kysymyksiä, niiden järjestys saattaa vaihdella eri haastateltavien kohdalla ja vain tietyt teemat toistetaan kaikissa haastatteluissa. Teemahaastattelussa on ideana antaa haastateltavalle mahdollisuus käyttää mahdollisimman paljon omaa ääntä ja tuoda esille hänelle itselleen tärkeät asiat. Mahdollisimman laaja-alaiset kysymykset antavat haastateltavalle tilaisuuden käsitellä aihetta omien kykyjen, näkemysten ja kokemusten mukaan. Silloin on mahdollista

saada esille tutkittavasta ilmiöstä laaja ja monipuolinen kuva. Teemahaastattelu asettuu strukturoidun ja strukturoimattoman haastattelun väliin. Strukturoidussa haastattelussa on samat kysymykset ja järjestys, vastausvaihtoehdot ovat ennalta päätetty. Avoimessa haastattelussa keskustelu on joustavaa, haastateltavien aiheet voivat olla erilaisia. (Eskola & Vastamäki 2007, 27,28.)

Teemahaastattelu on puolistrukturoitu menetelmä, koska vapaudesta huolimatta, kaikissa haastatteluissa on sama aihe ja pääteemat (Hirsjärvi & Hurme 2010, 67). Alustavasti keskustelin haastattelun rungosta RIKU:n ohjaajan kanssa. Pohdimme yhdessä, minkälaisilla teemoilla kokemuksia saisi esille. Laadin haastatteluja varten haastattelurungon. Runko muodostui kuudesta teemasta. Haastatteluja varten olin tehnyt apukysymyksiä teemojen alle, niiden tarkoituksena oli kannustaa haastateltavaa keskustelemaan. Apukysymyksistä oli hyötyä silloin, kun keskustelu tuntui tyrehtyvän. Kuvittelin kohtaavani traumatisoituneita ihmisiä, jotka eivät uskalla puhua ja tuoda mielipidettään esille. Todellisuudessa haastateltavat puhuivat avoimesti kokemuksistaan, huolimatta aiheen arkaluontoisuudesta.

Kokemattomana haastattelijana minulla oli monenlaisia haasteita. Pohdin, ovatko kysymykseni liian ohjaavia, johdattelenko liikaa aiheeseen, annanko tarpeeksi mietintä- ja ajatustaukoja keskusteluun? Huomasin myös, että etukäteen ei pystynyt arvioimaan haastattelun kestoja. Varattu aika ei välttämättä riitä, jos esimerkiksi haastateltava on hyvin itkuinen. Hoputtelu ja kiire tällaisessa tilanteessa aiheuttaa epäluottamusta ja turvallisuuden tunne kärsii. Luottamuksen rakentuminen vaatii kiinnostusta haastateltavaan. On pystyttävä osoittamaan oikeassa suhteessa empatiaa ja säilyttämään silti haastattelijan rooli. (Ruusuvaara & Tiittula 2005, 41,42.)

Onnistunut haastattelu vaatii tilanteeseen soveltuvan haastattelupaikan. Haastattelupaikan tulee olla rauhallinen ja neutraali, ja siellä pitää voida keskustella häiriöttä. (Eskola & Vastamäki 2007, 28–30). Tilat järjestäytyivät sujuvasti RIKU:n toimitiloista. Rauhallinen ympäristö tarjosi haastateltaville mahdollisuuden puhua vapaasti kokemuksistaan. Oli tärkeää, että saimme olla rauhassa suljetussa tilassa eikä keskusteluja häiritty.

Haastatteluja tehdessä koin kanssakäymisen mielenkiintoiseksi ja innostavaksi, mutta aineistoja käsitellessäni jatkuva vakavien rikosten läpikäynti oli todella uuvuttavaa. Haastatteluja koskevat rikokset olivat enimmäkseen seksuaalirikoksia. Olen RIKU:n vapaaehtoistyöntekijänä tottunut keskustelemaan samankaltaisista aiheista, mutta aineiston jatkuva pohdinta ja purkaminen yllätti raskaudellaan.

5.2 Aineisto lyhyesti

Tein seitsemän haastattelua Rikosuhripäivystyksen kautta löytyneille vanhemmille. He olivat äitejä, joiden teini-ikäinen lapsi oli joutunut rikoksen uhriksi. Kaikki heistä olivat olleet jossain vaiheessa RIKU:n asiakkaita. Asiakkuuden pituus vaihteli muutamasta tapaamisesta käräjöinnin aikaan, useamman vuoden tukisuhteeseen oikeusprosessin pitkittyessä. Haastateltavien saaminen oli vaikeampaa, kuin olin aluksi kuvitellut, koska RIKU:ssa ei säilytetä yhteystietoja pitkiä aikoja asiakkuuden päätyttyä. Haastateltavien niukkuuden takia en tehnyt karsintaa rikostyyppin tai rikosprosessin vaiheen perusteella. Haastatteluun suostui aluksi yhdeksän henkilöä. Jätin kaksi haastateltavaa ulkopuolelle, koska toisessa tapauksessa nuori oli kuollut ja sen vuoksi vanhemmalla ei olisi kokemuksia nuoren tukemisesta rikoksen jälkeen. Toisessa tapauksessa vanhempi siirsi jatkuvasti sovittuja haastatteluajoja ja totesin, että hän ei ollut valmis haastateltavaksi. Haastateltavien tilanteet olivat hyvin erilaisia ja tunnelmat haastatteluissa vaihtelivat suuresti: yksi ei ollut vielä toipunut alkujärkytyksestä ja toinen yritti kovasti palauttaa mieleensä jo unohtuneita tapahtumia.

Haastattelut tein 17.7.–3.10.2014 välisellä ajalla. Haastattelujen kesto vaihteli 22 minuutista 72 minuuttiin. Lyhimmän haastattelun pituuteen vaikutti osaltaan se, että rikosprosessi oli vasta käynnistynyt. Haastateltavista kolme oli pääkaupunkiseudulta ja neljä sen ulkopuolelta. Vaikka haastateltavat olivat monin tavoin erilaisia niin henkilöinä kuin rikoskokemuksiltaan, niin silti haastatteluista löytyi samoja piirteitä.

Haastattelijan on huolehdittava tietojen luottamuksellisuudesta ja anonymiteetin varjelusta. (Ruusuvuori & Tiittula 2005, 41). Tekstissä esiintyviä lainauksia aineistosta on muutettu alkuperäisestä siten, että haastateltavan puhussa nuoresta nimeltä tai tyttönä tai poikana, olen vaihtanut sanaksi nuori. Lainauksista on myös vähennetty ylimääräistä toistoa ja täytesanoja. Tunnistamisen ehkäisemiseksi murretta on joissain kohdin lievennetty. Olen kirjoittanut sulkujen sisälle selventäviä sanoja, jos asiayhteydestä irrotettu katkelma olisi muuten jäänyt epäselväksi. Tunnistetietojen kanssa muutin lähestymistäni useaan otteeseen. Lopulta tulin siihen tulokseen, että aineistositaatteihin ei kannata laittaa minkäänlaisia tunnisteita. Niistä ei olisi juurikaan hyötyä, sen sijaan niitä keräämällä voisi tehdä päätelmiä haastateltavista, jotka lopulta voisivat vaarantaa anonymiteetin. En halunnut ottaa riskejä, koska olin luvannut, että lopullisesta työstä ei voi missään tapauksessa haastateltavia tunnistaa. Päätöstäni tukee Eskolan (2001, 153,154) näkemys siitä,

että tunnistetiedot eivät ole aina välttämättömiä. Tutkijan pitää tehdä perusteltuja päätöksiä oman työnsä esitystavasta itsenäisesti eikä vain noudattaa yleisimpiä tapoja.

Kvalitatiiviselle tutkimukselle tyypillisessä tietyn ilmiön kuvaamisessa on tärkeää, että haastateltavat tietävät tai omaavat kokemusta aiheesta mahdollisimman paljon. Tämän takia informanttien valinnan tulee olla harkittua ja tarkoituksenmukaista (Tuomi & Sarajärvi 2002, 87, 88). Pyrkimyksenäni oli selvittää vanhempien kokemuksia rikosprosessissa. Tutkimusprosessin alussa tiedustelin lähipiirin mahdollisia rikoskokemuksia. Tiesin tapauksen, jossa nuori oli joutunut pahoinpideltyksi, mutta halutessani keskustella asiasta syvemmin, saadakseni tuntumaa haastatteluun, tuttavani ei ollut valmis jakamaan kokemustaan. Muutaman tiedusteluyrityksen jälkeen ymmärsin, että aihe on arkaluontoinen ja kokemuksena harvinainen. Haastateltavia oli miltei mahdoton löytää itsenäisesti, joten käännyin Rikosuhripäivystyksen puoleen.

RIKU:n toiminnanohjaajat eri puolilla Suomea kävivät läpi sen hetkisiä asiakkaitaan ja kyselivät heidän halukkuuttaan osallistua haastatteluun. Lopulta minulla oli yhteensä seitsemän haastateltavaa. Siitä huolimatta, että tutkimukseni kohteena ovat vanhemmat ja heidän kokemuksensa, haastattelut käsittelivät hyvin paljon nuorta, hänen kokemuksiaan ja hänelle hankittuja palveluja. Nuoren hyvinvoinnilla on merkittävä vaikutus vanhemman kokemuksiin. Tällä tarkoitan sitä, ettei vanhempien ja nuorten kokemuksia ole voinut selkeästi erottaa toisistaan.

Olin huolissani tulisiko aineistoa riittävästi, mutta haastattelujen jälkeen huomasin, että haastatteluissa toistuivat samat aiheet ja esiin nousi mielenkiintoisia teemoja. Päätelin, että aineistoa oli tutkimuskysymyksiä varten riittävästi. Lopetin uusien haastateltavien etsimisen, ja luotin aineiston laatuun. Myös Eskolan ja Suorannan (1998, 18) mukaan on yleistä, että kvalitatiivisessa tutkimuksessa tarkastellaan pientä määrää tapauksia ja niitä pyritään analysoimaan tarkasti. Oleellista ei ole tutkittavien määrä, vaan aineiston laatu.

5.3 Sisällönanalyysi ja teemoittelu

Analyysin toteuttaminen ja lopputulos eivät ole riippuvaisia aiemmista tiedoista, koska analyysi on aineistolähtöistä (Tuomi & Sarajärvi 2002, 97). Analyysissa tutkija muodostaa omia näkemyksiä aineiston merkityksistä. Tavoitteena on muodostaa tulkintoja työstetyistä teemoista. (Eskola 2001 147,148).

Sisällönanalyysi on tekstianalyysia, jossa etsitään tekstistä merkityksiä (Tuomi & Sarajärvi 2002, 105-106). Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä etsitään tutkimuskysymykseen vastaus käsitteitä yhdistelemällä. Tulkintaa ja päättelyä apuna käyttäen empiirisestä aineistosta edetään käsitteellisempään näkemykseen tutkittavasta ilmiöstä (Tuomi & Sarajärvi, 2002, 115). Analysoin ja erittelin aineistoa teemoittelemalla. Menetelmän avulla voidaan aineistosta poimia keskeisiä aiheita. Tämä auttaa löytämään tekstistä yhteneväisiä teemoja aineiston sisältä, vertailemaan niitä ja tarkkailemaan niiden esiintymistiheyttä. (Eskola & Suoranta 1998, 175,176).

Aineistolähtöisen analyysin avulla tutkimusaineistosta syntyy teoreettinen kokonaisuus. Tutkimuksen tarkoitus ja tehtävänasettelu ohjaavat analyysiyksiköiden valintaa aineistosta, ne eivät ole etukäteen sovittuja tai harkittuja. (Tuomi & Sarajärvi, 2002, 97). Sisällönanalyysissa aineisto käydään läpi tarkasti ja pilkotaan osiin ja käsitteellistetään. Näistä käsitteitä tarkastelemalla ja uudelleen järjestelemällä saadaan muodostettua uudenlaisia kokonaisuuksia (Tuomi & Sarajärvi, 2002, 109–116). Minun työssäni tämä tarkoitti sitä, että purkaessani haastatteluja tekstiksi, aineistosta nousi esiin toistuvasti samoja aiheita. Kirjasin ne ylös ja näin muodostuivat ensimmäiset havainnot eli teemat. Kävin aineiston uudelleen läpi ja muodostuneiden teemojen alle oli mahdollista lajitella suurin osa aineiston sisällöstä. Merkitsin jokaisesta haastattelusta kohdat, jotka oli jo lajiteltu teemaan. Tämän jälkeen tarkastelin merkitsemätöntä tekstiä. Arvioin, onko merkitsemättömällä tekstillä arvoa tutkimukseni kannalta. Merkitsemätön teksti jakaantui niin, että osa oli vanhan toistoa ja osasta löytyi uusi yksittäinen teema.

Jatkoin aineiston analyysiä pohtimalla löytyvätkö haastateltavan korostamat aiheet jo olemassa olevista teemoista vai tulisiko muodostaa uusia. Kun yksittäisessä haastattelussa haastateltava korosti tiettyä aihetta ja keskustelu muodostui sen ympärille, arvioin, onko aiheellista tehdä siitä oma teema. Tästä prosessista syntyi uusia teemoja. Analysointia aloittaessani aineisto vaikutti kirjavalta ja moninaiselta, mutta tarkemman erittelyn jälkeen haastattelut osoittautuivat keskenään melko samankaltaisiksi ja teemoja syntyi niukasti.

Seuraava vaihe oli analyysin haastavin, mutta samalla myös merkittävin vaihe. Tämä tapahtui siten, että aiemmin poimituista teemoista tehtiin päätelmiä ja tulkintoja. Näin muodostui uutta tietoa, joka ei ole suoraa lainausta aineistosta. Pelkkä aiheiden teemoittelu ei riitä analyysiksi, vaan aineistosta yritetään saada esiin jotain sellaista uutta, mikä ei tule ilmi suorissa lainauksissa. (Ruusuvuori 2010, 19) Analyysin tavoite on päästä aineiston havainnoimisen jälkeen etenemään yleisemmälle tasolle. Tutkimus avautuu uudella tavalla, kun tuloksia liitetään teoriaan ja tutkimusongelmaan. (Ruusuvuori ym. 2010, 29). Työni

tärkeimmiksi teemoiksi nousivat pitkät käsittelyajat, vaikeus löytää tietoa, ammattilaisten tunnetaidot ja muu osaaminen, rikoksesta puhuminen ja vanhemman yksin jääminen.

5.4 Subjektiiivisuus ja esiymmärrys

Tutkimus käynnistyy tutkijan mielenkiinnosta. Kysymykset muotoutuvat tutkijan käsityksistä ja omakohtaisista kokemuksista. Moilanen & Rähä (2010, 48-51) puhuvat esiymmärryksestä, mikä jokaisella tutkijalla on. Esiymmärrys ohjaa tutkijan ratkaisuja, minkä vuoksi tutkijan on pyrittävä rehellisesti pohtimaan omia ajatuksiaan ja asenteitaan tutkimaansa aihealuetta kohtaan. Käsitykset ovat sekä tiedostettuja että tiedostamattomia, joten niitä ei pysty täysin kontrolloimaan ja arvioimaan. Tärkeintä on, että tutkija ymmärtää niiden olemassa olon. Tutkija on aina osa kokonaisuutta, siitä huolimatta, että haastattelijat tuottavat aineiston sisällön. (Moilanen & Rähä 2010, 48-51.)

Laadullista tutkimusta pidetään subjektiivisena tapana tuottaa tietoa. Se mahdollistaa joustavan tutkimuksen suunnittelun, tutkijalla on paljon vapauksia määrittää ja johdattaa tutkimuksen suuntaa. Jotta tutkimusta voidaan arvioida, on tärkeää, että tehdyt ratkaisut tuodaan esille. (Eskola & Suoranta 1998, 20, 21).

Olen toiminut tukihenkilönä rikoksen uhrille. Minulla ei ole ollut asiakkaana alaikäistä nuorta eikä rikoksen uhrin vanhempaa ennen tämän tutkimuksen tekemistä. Olen omien esitutkintaan ja oikeudenkäynteihin liittyvien kokemusten kautta voinut kuvitella jo ennen haastatteluja minkälaisia tilanteita vanhemmat ovat joutuneet kohtaamaan epäillyn rikoksen vuoksi. Koska tutkimuksen teko on tulkintaa, valintoja ja oivaltamista, ei voida välttyä tutkijan ja hänen kokemuksensa vaikutukselta tutkimukseen. Huonoimmassa tapauksessa tutkija tekee tutkimuksen vahvistaakseen ennakkokäsityksensä ilman kyseenalaistamista. (Ronkainen, Pehkonen, Lindblom-Yläne & Paavilainen 2011, 70.) Vaikka haastattelija osallistuu haastattelutilanteeseen, hänen tulisi pyrkiä oman osuutensa minimointiin. Hänen tulisi olla puolueeton, mielipiteetön, välttää väittelyä eikä haastateltavan vastauksia saisi hämmästellä. Toisaalta Sarajärvi & Tuomi (2002) toteavat myös, että täysin objektiivista tietoa ei ole, koska tutkija laatii tutkimusasetelman oman ymmärtämyksensä pohjalta.

6. TULOKSET

6.1 Kokonaiskuva haastatteluista

Vanhemmat kuvailivat hyvin samankaltaisesti tuntemuksiaan siitä, kun saivat kuulla lapsensa joutuneen rikoksen uhriksi. Tilanne oli vieras, eivätkä vanhemmat tieneet, mitä pitäisi tehdä ja minne ottaa yhteyttä. Häätä nuoren selviytymisestä oli kova eikä avunsaanti osoittautunutkaan niin helpoksi, kuin he aluksi kuvittelivat. Kaikki muun muassa mainitsivat pitkät käsittelyajat ongelmaksi. Monella oli ollut myös ongelmia kommunikoida poliisin kanssa. Poliisin toiminta oli koettu epäkohteliaana ja välinpitämättömänä. Toisaalta taas kaksi haastateltavaa kuvailivat poliisin toiminnan olevan ammattimaista. Yksi oli kiitollinen poliisin tuesta.

Terveystieteiden ammattilaisten toiminnassa havaittiin epäjohtamismukaisuuksia ja lisäksi huomattiin, että mitkään tahot eivät tuntuneet tekevän yhteistyötä. Näiden käytännön ongelmien lisäksi haastatteluista nousi esille teema, jonka olen nimennyt luottamukseksi. Haastateltavien puheista kävi ilmi, että rikosprosessin myötä heidän elämäänsä oli tullut sellaista epätietoisuutta, mitä ei aiemmin ollut ollut. Epätietoisuuden kanssa kamppailuun ja sen poistamiseksi oli kulunut paljon aikaa ja voimavaroja. Aiemmin itsestään selvät asiat, kuten luottamus poliisin toimintaan tai laajemmin koko oikeusjärjestelmään alkoivat horjua. Haastateltavat kokivat, että he olivat oman onnensa nojassa.

”Ehkä mä vähän liian kauan luotin siihen (poliisiin)... niin kauan, kunnes se puhelu tuli! Se kuulustelu. Se kaamee kuulustelu. (Aluksi ajattelin) Et okei, se oli osa prosessia ja nyt ollaan siinä pitkässä (syyteharkinnassa). Mut sit ku tuli se puhelu, ni mä aattelin, ett ei hyvänen aika, nyt tää on liian villiä”

Myös se äiti koki tulleen harhaanjohtetuksi, jolle vakuuteltiin, että nuoren ei tarvitse tulla lainkaan oikeuteen. Asian eteneminen hovioikeuteen saakka kesti niin kauan, että yllättäen nuori joutuikin oikeuden eteen, koska hän ehti täyttää 15 vuotta. Tästä kukaan ei ollut huomannut varoittaa etukäteen.

”... joka taho (sanoi) likalle, että sun ei tarvii tulla sinne oikeuteen, et kaikki nauhotukset ja ne mitä on tehty, ni ne riittää ja sit se ei saatana riittänytkään. Nuori pamahti viistoista ja oikeuteen pakotettiin sitten hänetkin ja sit tuli uus romahdus siinä.”

Kaikilla haastateltavilla oli jossain vaiheessa rikosprosessia kokemus luottamuksen menettämisestä ammattilaiseen. Vanhempi kuvasi olleensa liian sinisilmäinen. He uskoivat, että asiat olisivat voineet mennä paremmin, jos he olisivat yrittäneet vielä enemmän itse eivätkä luottaneet siihen, että joku työnsä puolesta pitää huolta asioiden sujumisesta oikeudenmukaisesti. Vanhemman piti yhtäaikaaisesti perehtyä rikosprosessiin, tukea nuorta koulunkäynnissä, huolehtia nuoren fyysisestä ja psyykkisestä terveydestä, järjestää tarvittavat tutkimukset ja todistukset, varata aikoja, kuljettaa nuorta, huolehtia kodista ja mahdollisista sisaruksista ja tietysti myös omasta työstään. Kaiken tämän keskellä oli mahdotonta suhtautua kriittisesti ammattilaisten tekemisiin tai heidän neuvoihinsa.

Yleisin nuorten kokema uhrikokemus Suomessa on joutua anastusrikoksen kohteeksi, mutta tämän tutkimuksen aineisto koostuu vakavammista rikoksista, joita vuosittain tapahtuu vähemmän (Salmi 2012, 23, 24). Haastattelujen rikosten luonne vaikutti aineistossa käsiteltäviin aiheisiin ja saatuihin tuloksiin. Haastateltujen vanhempien lasten kokemat rikokset olivat verrattaen vakavia, jolloin heidän avuntarpeensa oli suuri. Harvinaisuuden takia kaikilla ammattilaisilla ei ollut kertynyt kokemusta ohjata ja neuvoa vakavien rikosten uhreja.

Kaikki haastateltavat olivat äitejä. Neljässä perheessä oli myös isä mukana nuoren elämässä. Äidit kertoivat, että rikoksen tapahduttua isät olivat mukana esimerkiksi rikosilmoituksen tekemisessä. Haastattelujen aikaan tapahtumat eivät olleet enää niin tuoreita ja isän rooli asiassa oli jäänyt hieman etäisemmäksi. Vaikutti siltä, että isät auttoivat käytännön järjestelyissä, mutta pidempiaikainen tunnepuolen tukeminen jäi enemmän äidin vastuulle.

Suunnitellessani tutkimusta kuvittelin, että vanhemmat kertoisivat esimerkiksi ammattiterminologian vaikeasta ymmärrettävyydestä. Kuvitelmani osoittautui vääräksi, sillä kukaan ei maininnut sellaista ongelmaa. Yksittäiset epäselvyydet oli helppoa ratkaista kysymällä, esimerkiksi avustaja selvensi käräjillä ilmenneet vieraat käsitteet. Vastoin ennakkokäsitystäni, esille nousseet ongelmat liittyivät hyvin pitkälti perheen jaksamiseen ja psyykkiseen hyvinvointiin. Erityisesti vanhemmat mainitsivat ongelmaksi löytää pitkäjänteiseen asiakassuhteeseen kykenevää auttajaa.

Tutkimukseni käsittelee rikosprosessia ja sen aikana tapahtuneita asioita. Kolmella haastateltavista oli käräjäoikeuden käsittely jo ohi, yksi heistä oli ollut myös hovioikeudessa ja toinen odotti hovioikeuden käsittelyä. Mielenkiintoisena huomiona voidaan todeta, että he eivät juurikaan puhuneet tarkemmin

avustajien, syyttäjien tai tuomareiden toiminnasta. Yksi vanhemmista koki, että heidän kasvatustyyliään oli kyseenalaistettu. Hän myös koki, että oikeuden käsittelyssä oli käytetty kohtuuttomasti aikaa siihen, että oli selvitetty alkoholin osuutta rikokseen. Juomien määriä ja kellonaikoja oli kyselty hyvin yksityiskohtaisesti. Kaksi muuta kertoi tyytymättömyydestään lievään tuomioon ja hovioikeudessa olleella tuomio oli lieventynyt entisestään.

Edellä mainittuja kommentteja lukuun ottamatta haastateltavien kokemukset keskittyivät oikeussalien ulkopuolelle. Oikeutta koskevien vähäisestä määrästä voidaan päätellä, että ammattilaiset oikeudessa hoitivat työnsä melko hyvin, koska vanhemmille ei herännyt tarvetta puhua. On myös huomioitava, että oikeudenkäynnin lopputulos on aina yksittäisessä tapauksessa perustunut lain soveltamiseen, minkä vuoksi haastateltavan negatiivista subjektiivista kokemusta määrätystä rangaistuksesta ei ole varsinaisesti pidettävä ammattilaisten virheenä.

Tutkimukseni päätulos on, että apua on vaikea löytää. Siitä huolimatta haastatteluista kävi ilmi, että vanhemmat olivat tavanneet monenlaisia auttajia. Vanhemmilla oli tunne, että heidät oli jätetty asian kanssa yksin, mutta todellisuudessa heillä oli ollut useita auttavia tahoja prosessin aikana. Ongelmana oli se, että avuntarjoajien toiminta rajoittui pienelle alueelle. Osa avuista oli unohdettu ja vasta myöhemmin sen olemassaolo oli muistettu. Keskeisintä oli tunne, että prosessin kokonaisuus ei ollut kenenkään hallussa. Vanhempi oli ainut vastuunkantaja. Epätietoisuus aiheuttaa vanhemmille yksinjäämisen kokemuksen. Tiedot rikosprosessista ja avuntarjoajista pitäisi olla koottuna siten, että vanhempi tuntee tilanteen olevan hallussa.

Onnistumiseen tarvittaisiin lopulta hyvin vähän, minkä haastateltavatkin toivat esille. Ammattilaisten toiminnan tulisi olla asiakkaalle avointa ja läpinäkyvää. Haastateltavilla oli tunne, että ammattilaiset eivät olleet täysin avoimia tai että heiltä haluttiin estää jonkin palvelun saaminen.

6.2 Havaintoja viranomaistoiminnan ongelmakohdista

Haastatteluissa tuotiin rikosprosessin etenemiseen liittyviä epävarmuuksia esille. Ongelmaksi vanhempien mukaan muodostuivat erityisesti pitkät käsittelyajat ja joissakin tapauksissa myös yhteistyö poliisin kanssa,

kun asian etenemisestä saatiin niukasti tietoja tai poliisin menettely ei ollut asianmukaista. Koulun osallistuminen ja asenne nuoren tilanteeseen vaihtelivat paljon.

Pitkät käsittelyajat

Jokaisessa haastattelussa tuotiin esille se, että rikosprosessi kestää todella kauan. Haastateltavat joutuivat odottamaan kutsua oikeuteen vaihtelevasti, kuukaudesta kahteen vuoteen. Vaihtelua aiheuttivat rikoksen vakavuus, käsittelypaikkakunta, ruuhkautuneet tuomioistuimet tai esimerkiksi jonkun osallisen sairastuminen. Pitkästä käsittelyajasta koituu monenlaisia ongelmia. Tapahtumia on mahdotonta pitää kirkkana mielessä vuosia. Oikeudessa pitäisi kuitenkin osata kertoa kaikki tarkasti ja kaiken lisäksi kertomusta verrataan siihen, mitä on joskus kuulusteluissa kertonut. Vanhempia pelotti se, että heidän tai nuoren tahaton unohdus pilaisi lopputuloksen.

”Jotenkin ihmetyttää toi, et kuitenkin kyse on nuoresta ihmisestä, lapsesta suoraan sanoen, niin se, että kaks vuotta kestää, että asia saadaan oikeuden käsittelyyn ni on jotenkin.. Kyse on kuitenkin semmosesta asiasta, että se on koko ajan tuolla mielessä ja se aiheuttaa harmia, kun et pääse lopettamaan sitä asiaa.”

”(Asiaa on käsitelty) 2011–2014, ni seki, että nyt mennään hovioikeuteen ja taas revitään kaikki asiat uudestaan auki. Että muistihan alkaa tavallaan, ku on väkisin halunnu paina ne jo jonnekin, et en mä muista tarkkaan enää mihin vaiheeseen mä oon yrittänyt saada sitä kiinni ja ettiny ja kenelle mä oon laittanut tekstiviestejä ja mihin aikaan, koska lähettiin ettiin... oli vielä yö sillon.. mä pelkään, että mä en enää muista niin tarkkaan niitä. Että se vaikuttaa siihen lopputulokseen, siihen päätökseen”

Vanhemmat kokivat, että nuorten rikosprosessit pitäisi käsitellä eri tapaan kuin aikuisten. Nuorten pitäisi saada rikosasia käsiteltyksi heti ja saada välittömästi apua ja tukea eteenpäin jatkamisessa. Haastateltavien mukaan pitkät käsittelyajat vaikuttavat nuorten ja omaisten elämään negatiivisesti, eräänlaisena taustalla painavana jarruna. On vaikeaa jatkaa elämässä eteenpäin, kun tietää joutuvansa vielä palaamaan vanhoihin ikäviin asioihin. Uhrilla ja syytetyllä saattaa olla yhteisiä tuttuja tai he liikkuvat samoilla alueilla. Rikos ei ole välttämättä päivittäin osallisten mielessä ja tilanne on rauhoittunut. On valitettavaa, että asia nousee pitkän ajan kuluttua uudelleen esille, kun kutsu oikeuteen lopulta saapuu.

”Nuori ei voinu sinne (kauppakeskukseen) mennä ollenkaan, koska sit alkaa sellasia tuijottelua, hakkausuhkailuja ja kaiken näkösiä tulemaan näiltä (tekijän kavereilta). Niin se oli kyllä tosi raskasta aluks. Nyt se on vähän lientynyt. Ei oo hetkeen aikaan ollut mitään.”

Pitkät käsittelyajat vaikuttivat myös siten, että asiaan liittyvät ammattilaiset vaihtuivat moneen otteeseen. Rikos jouduttiin selvittämään uudelleen ja uudelleen vieraille ihmisille. Erään haastateltavan nuoreen se vaikutti siten, että tämä kieltäytyi jatkamasta mielenterveyshoitajalla käyntejä, koska tutuksi tullut hoitaja jäi vuorotteluvapaalle ja taas olisi pitänyt selittää kaikki alusta asti. Eräs vanhemmista oli havainnut ammattilaisten tiheän vaihtuvuuden jo aiemmin, asioidessaan sosiaalityöntekijöiden kanssa. Hän yritti ennakoida ja välttää vaihtuvuusongelmia asianajajaa hankkiessaan, mutta sai huomata, että se oli mahdotonta.

”Mä ajattelin, että otetaan miespuolinen asianajaja sen takia, että ei tuu mitään äitiyslomia tai muuta, niin eikö se jäänyt suoraan sitten, tai no siitä nyt on kaks vuotta aikaa kun ollaan ensimmäisen kerran otettu yhteyttä asianajajaan, mutta se että nyt hän sitten jäi isyyslomalle, niin meillä vaihtui vielä kertaalleen asianajajakin tässä.”

Haastateltavien mielestä ammattilaisten pitäisi harkita tarkemmin uuden asiakkuuden aloittamista. Toisaalta, kuten edellä mainitussa esimerkissä, rikosprosessi saattaa kestää niin monta vuotta, että kenenkään on mahdotonta ennustaa tulevia muutoksia. Yksi vanhempi kertoi nuoren laskeneen, että tämä oli joutunut kertomaan kaksi vuotta kestäneen rikosprosessin aikana rikoksen tapahtumat yksityiskohtaisesti yli kahdellekymmenelle ihmiselle. Haastatteluissa ilmi tulleita syitä ammattilaisen vaihtumiseen oli muun muassa vuorotteluvapaa, projektin päättymisen, isyysloma, eläkkeelle jääminen ja opintovapaa. Kaikki ammattilaiset eivät voi vaikuttaa siihen, ottavatko asiakkaan vastaan vai eivät, mutta esimerkiksi vuorotteluvapaan tai eläkkeen häämöttäessä uusia asiakkaita pitäisi ottaa harkiten tai ainakin alusta asti olla rehellinen, jos tiedossa on henkilövaihdoksia. Vanhemmat kokivat loukkaavana sen, että pitkään kestävä yhteistyö vakavan rikoksen uhrin tai lähiomaisen kanssa aloitettiin, vaikka tiedettiin jo etukäteen sen jäävän kesken.

Yhteistyö poliisin kanssa

Rikosprosessi ja sen kulku ovat usein uusia asioita vanhemmalle ja nuorelle. Yleensä rikostapahtuman jälkeen mennään mahdollisimman pian poliisilaitokselle tekemään rikosilmoitus. Poliisin vastuu ensimmäisenä kuuntelijana on merkittävä. Rikosilmoituksen tekemisen ja kuulustelun jälkeen ei asiakkaan näkökulmasta tapahdu pitkiin aikoihin mitään. Poliisin kanssa käydyt keskustelut ehditään kertaamaan moneen kertaan läpi mielessä. Jos muistikuvat herättävät katkeruutta, epäilyksiä, tunnetta siitä, että poliisi oli välinpitämätön tai muita negatiivisia muistoja, käräjien odottelu on vanhemmille ja uhrille erittäin raskasta. Heitä pelottaa se, että koko rikosprosessi tulee menemään samalla tavalla kuin yhteistyö poliisin kanssa.

Yhden haastateltavan kohdalla kävi niin, että poliisi oli ottanut yhteyttä nuoren toiseen vanhempaan, vaikka tämä ei ollut ollut perheen kanssa missään tekemisissä vuosiin. Äidillä oli yksinhuoltajuus, mutta poliisi ei ollut huomannut sitä. Äiti sai tiedon tapahtuneesta ja yritti estää poliisia kertomasta nuoren asioita isälle. Poliisi ei myöntänyt toimineensa virheellisesti, vaikka äiti yritti vakuuttaa olevansa ainoa huoltaja. Äiti tarvitsi RIKU:n työntekijän avukseen, jotta sai poliisiin uudelleen yhteyden ja selvitettyä asian.

”Onneksi se poliisi soitti mulle, että hän on lähettänyt kirjeen isälle. Mä olin ihan, että et sä saa noin tehdä, kun mehän ollaan kielletty... mä olen huoltaja, ei hän ole ollut... (Poliisi ei kuunnellut). Soitin sit heti RIKU:uun ja sieltä soitettiin poliisille ja poliisi otti sitten yhteyttä isään, että unohtaa koko jutun. Että näitä tälläisiä virheitä ei kyllä saisi tulla. Se oli kova pala nuorelle, kun sen isä ei oo pitänyt moneen vuoteen yhteyttä.”

Neljässä haastattelussa kerrottiin, että vanhempi ei ollut tavoittanut rikosta tutkivaa poliisia. Yhteyttä kaivattiin useista syistä. Vanhemmilla oli noussut kysymyksiä poliisin toiminnasta, vanhempi halusi toimittaa lausunnon erityisnuoren piirteistä tai esimerkiksi nuori halusi täydentää omaa kertomustaan. Edellä mainittujen lisäksi haluttiin tietää, onko tutkinta edistynyt tai jopa päättynyt, kun minkäänlaista tietoa ei ollut tullut. Huolimatta monista yhteydenottoyrityksistä eri välineillä poliisi ei vastannut ja tämä herätti vanhemmissa epäluuloja. Vanhempien helpotukseksi RIKU:n tiedusteluihin poliisista vastattiin hyvin. Tämä rauhoitti vanhempien mieltä ja asiat hoituivat, mutta samalla syntyi asetelma, jossa koettiin RIKU:n olevan vanhemman puolella ja poliisin vanhempaa vastaan.

Toisinaan keskustelusta puuttunut vastavuoroisuus aiheutti hämmentäviä tilanteita. Vanhemmat kunnioittivat viranomaista niin paljon, että eivät uskaltaneet ilmaista viranomaisen käsityksen olevan ilmeisen väärä. Yhdessä kuulustelussa kävi niin, että poliisi kielsi uhrin isää puhumasta. Hiljaiseksi komennettu vanhempi tiesi enemmän tapahtumista, mutta poliisi kuuli mieluummin uhrin äitiä. Vanhempia jäi vaivaamaan, mahtoiko isän vaimentamiseen liittyä se, että tämä ei ollut syntyperäinen suomalainen.

”Nää on tämmösiä valta-asetelmia, mihin kokee joutuvansa.”

Kuulusteluissa mukana ollut vanhempi oli selvittänyt kuulustelevalle poliisille, että nuorella on diagnosoitu ongelmia puheen tuottamisen kanssa. Kuulustelutilanteessa poliisi oli ollut ymmärtäväinen, mutta myöhemmin poliisi oli soittanut nuorelle, tehdäkseen hieman lisäselvityksiä. Vanhemmat saivat tietää soitosta sattumalta vasta paljon myöhemmin. Nuori kertoi poliisin kyselleen, että onko tämä nyt ihan varma, ettei ollut itse aiheuttanut rikosta, koska vastapuoli oli kuulusteluissaertonut tapahtumien kulusta eri tavalla. Vanhemmat huolestuivat, koska tiesivät, ettei nuori pysty antamaan puhelimesta kunnollisia vastauksia. He yrittivät tavoittaa kuulustelijaa puhelimitse ja sähköpostitse, mutta heille ei enää vastattu. Kuulustelujen sen hetkisestä tilanteesta saatiin tietää vasta, kun RIKU:sta otettiin yhteyttä poliisilaitokselle. Samalla kerralla RIKU toimitti vanhemman puolesta poliisille tarkemmat tiedot nuoren diagnoosista ja siitä, kuinka se ilmenee arjessa.

Toisessa tapauksessa haastateltava muisteli poliisikuulustelun kulkua hyvin pettyneenä: nuori oli ollut melko ahdistunut ja kuulustelun edetessä paniikkikohtauksille altis nuori oli ehdottanut poliisille, että pidettäisiin pieni tauko. Tämä on yleensä mahdollista, mutta nyt poliisi ilmoitti, että se ei käy, koska oli kiire. Kiire johtui siitä, että hänen kotiinsa asennettaisiin uudet verhot. Nuori ja vanhempi kokivat erittäin loukkaavana sen, että syy johtui poliisin henkilökohtaisesta aikataulusta eikä esimerkiksi työstä.

Esitutkintalain 7 luvun 5 §:n 1 momentin mukaan poliisi ei voi johdatella kuulustelussa eikä kirjoittaa omia oletuksiaan lausuntoon, vaan kuultavan on itse kerrottava tapahtunut. Poliisi tarkentaa tapahtuma-aikoja ja saattaa kysyä, että oletko nyt varma, että asia meni näin ja teit näin. Herkässä tilassa asiakas saattaa kokea, että häntä ei uskota. Olisi erittäin tärkeää, että poliisi saa asiakkaan ymmärtämään tilanteen luonteen ja sen, että tarkentavat kysymykset kuuluvat asiaan. Huoltajan paikalla oloon kuulusteluissa suhtauduttiin eri tavoin. Joissain tapauksissa tehtiin selväksi heti, että nuoren piti tulla yksin, koska vanhemman

kuunnellessa nuori ei välttämättä kehtaisi tai uskaltaisi kertoa kaikkea tapahtunutta. Eräissä kuulusteluissa äiti oli mukana, mutta nuori pyysi itse lopulta häntä poistumaan, jotta pystyisi puhumaan.

Haastateltavista moni oli sitä mieltä, että ulkopuolinen tukihenkilö olisi ollut jo tässä vaiheessa rikosprosessia tärkeä, jotta nuori olisi saanut kuulusteluun jonkun tueksi ja tarkkailijaksi. Eräs haastateltava oli huolissaan siitä, että nuori kertoi pyytäneensä todella paljon muutoksia poliisin kirjoittamaan kuulustelupöytäkirjaan. Kuulustelun päätteeksi nuori joutui allekirjoittamaan pöytäkirjan ja siten hyväksymään poliisin kirjaukset. Haastateltavan mielestä oli arveluttavaa, että huoltaja ei voinut mitenkään arvioida, mihin nuori sitoutuu allekirjoituksellaan. Tämän takia hän olisi toivonut, että paikalla olisi ollut ulkopuolinen, neutraali tukihenkilö tarkkailemassa tilannetta. Kuulusteluvaiheessa vanhemmilla ei ollut vielä tietoa rikosuhripäivystyksestä, tukihenkilöt astuivat kuvaan vasta huomattavasti myöhemmin.

Poliisista oli myös hyviä kokemuksia. Kaksi haastateltavista nosti poliisin kaikista ammattilaisista ammattitaitoisimmaksi. He kertoivat, että poliisin kanssa oli helppo asioida. Poliisit osasivat kohdata järkyttyneen vanhemman asiallisesti. He eivät lähteneet muiden suosimalle ”säälä ja surkuttelu” -linjalle, vaan osasivat olla samanaikaisesti suorapuheisia ja kohteliaita. Poliisit osasivat myös kertoa selkeästi näkemyksensä tilanteesta ja rohkaisivat vanhempaa toimimaan. Vanhemmat kokivat, että poliisit eivät syyllistäneet, vaan korostivat vanhemman olevan tässä tilanteessa hyvä ja rikoksen tekijän paha. Yksi vanhempi arvosti kovasti poliisin rankkaa huumoria. Vanhempi oli etsinyt itsetuhoista nuorta metsästä ja oli peloissaan. Poliisi osasi puhelimesta rauhoittaa häntä. Tilanne oli vakava, mutta se oli helpompi kohdata, kun hän sai purkaa turhautumistaan poliisin kanssa keskustellen.

”Olin yli puoltoista tuntia poliisin kanssa koko aika puhelimesta. Me haukuttiin Suomen byrokrania, Suomen laki. En tiedä oliko se hänen tapa saada mut vähän rauhottumaan, mut hitto vie, mä nautin siitä.”

Koulun osallistuminen

Vanhemmat olivat kertoneet jonkin verran rikoksesta koululle, koska sen vaikutukset näkyivät nuoren käytöksessä. Koulujen asennoituminen nuoren tilanteeseen vaihteli. Joissain tapauksissa koulussa ei välitetty tilanteesta lainkaan, joku taas koki koulun hieman liiankin uteliaaksi. Yhden nuoren kohdalla koulussa ei huomioitu kriisitilannetta mitenkään, vaikka siitä yritettiin puhua. Poissaoloja kertyi ja arvosanat putosivat. Opinto-ohjaaja ei ottanut tosissaan vanhempien huolta mahdollisista vaikutuksista

jatko-opintoihin. Opinto-ohjaaja vakuutteli aina, että arvosanoilla ei ole mitään merkitystä, koska kouluihin pääsy ratkeaa pääsykokeilla. Myöhemmin kävi ilmi, että nuori olisi tarvinnut uuden koulun sisäänpääsyyn myös hyvät arvosanat, mutta asialle ei ollut enää mitään tehtävissä.

Toisessa koulussa vanhemman kanssa oltiin aktiivisesti yhteyksissä, keskusteltiin tapahtuneesta ja pohdittiin seurauksia. Vanhempi luotti, että hänen lisäkseen myös koulu huolehti nuoren pärjäämisestä.

”Mun nuori lopetti nyt peruskoulun, että kyllä he hyvin tarkkaan mielti asioita, että jos näkyy jotain merkkejä jaksamattomuudesta tai ylipäättään alkaa jotain kuuluun tai tuntuun. Että ehkä ois levottomuutta tai muuta siitä johtuvaa. Ja myös koulupsykologille tarjottiin nuorelle mahdollisuus päästä jutteleen vielä, jos hän haluaa.”

6.3 Ammattilaisten kohtaaminen

Kaikista haastatteluista tuli esille pettymys viranomaisia ja ammattilaisia kohtaan. Ennen nuoren joutumista rikoksen uhriksi vanhemmat olivat olleet luottavaisia avunsaannin suhteen. Kesti hetken ennen kuin he ymmärsivät, että heidän pitää itse selvittää kaikki: - miten tapahtuneesta selviää, etsiä tietoa, hakea auttajia ja selvittää korvauskuvia.

Vanhemman piti opiskella uusia asioita ja olla välittömästi valmiina vaatimaan sekä omia että nuoren oikeuksia. Heidän piti koota voimansa ja pystyä puolustautumaan eri ammattilaisten edessä. Osa koki epäonnistuneensa ja yksi odotti jutun päättymistä, jotta voisi valittaa saamastaan kohtelusta. Hän pelkäsi, että liian aikaisessa vaiheessa tehty kantelu voisi vaikuttaa nuoren kohteluun.

Vanhemmat olivat menneet sokkiin, kun rikos on tullut ilmi. Ammattilaisten tulisi huomioida tämä toiminnassaan. Vanhemmat kokivat, etteivät olleet saaneet neuvoja ja apua riittävästi. Tämä ei välttämättä tarkoita sitä, että vanhemmat eivät olisi saaneet lainkaan neuvoja, mutta ne ovat voineet mennä ohi tai unohtua. Sokissa olevan kyky ottaa tietoa vastaan on heikko. Ulkopuolisen voi olla vaikea huomata avuntarvetta, koska ulospäin henkilö saattaa vaikuttaa rauhalliselta ja olla sitä mieltä, ettei tarvitse apua. (Hintikka 2011, 25). Eräs haastateltavista koki, että hänen avuntarvettaan ei otettu vakavasti.

”Että mulle ykskin sanoi, että sinä oot liian täysjärkinen tän asian kanssa, ku sä pystyt puhumaan nää asiat, niin katsotaan, että äiti pärjää lasten kanssa. Ei tarvii apua kiireisesti. Et mun ois vissiin pitänyt heittäytyä hysteeriseksi.”

Mielestäni vanhemmat olivat samalla tavoin haavoittuvaisia rikosprosessissa kuin uhrit. Oman lapsen traumat myötäeletään vahvasti. Vanhemmat kokivat olevansa vastuussa nuoren elämästä ja tulevaisuudesta. Hetkittäin he olivat epäilleet kykyään hoitaa rikosprosessiin liittyviä asioita. Vanhemmat kuvailivat asioiden hoitamisen olevan hätääntynyttä tiedon hankintaa, jolloin oman hyvinvoinnin ajattelemisen ei ollut oleellista.

Vanhemman avunsaanti itselle

Vanhempien tarve puhua rikoksesta vaihteli. Vanhemmat kokivat, että tärkeintä oli nuoren tukeminen ja eteenpäin auttaminen. Omien tunteiden käsittelyyn ei ollut ollut aikaa arjen keskellä. Vanhemmat olivat hakeneet juuri sen verran apua itselleen, että arki lähti taas sujumaan. Esimerkiksi sairauslomaa oli otettu, kun muisti oli pätkinnyt pahasti tai nukkuminen ei ollut onnistunut. Yksi oli käynyt terapiassa.

Osalla oli ystäviä, joille puhua, ja jotkut ovat keskustelleet asiasta ammattilaisten, esimerkiksi työpsykologin kanssa. Kaikki saivat huomata, että puheenaihe ei ole kuulijalle helppo. Ystävät saattoivat esimerkiksi kiusaantua tai vaihtaa nopeasti puheenaihetta. Eräs haastateltavista kertoi, että muutama kaveri on kadonnut kokonaan kuultuaan tapahtuneesta.

”Tää on tietysti semmonen aihe, että tästä on hirvittävän vaikee puhua ja ihmisten on vaikee kohdata. Kyl ne alansa ammattilaiset tarvitsee koulutusta siihen, että tämmösiä ihmisiä kohtaa, koska ne vanhemmat ja ne lapset, jotka sen rikoksen uhriksi joutuu. Niille se kaikista kauheinta on ja jos auttava henkilökunta vaivaantuu tai ei pysty puhumaan tai kysymään, ni se tekee asiasta vielä kamalamman.”

Muutama haastateltava koki, että asia on niin henkilökohtainen, ettei se yksinkertaisesti kuulu muille. Tilanne oli niin harvinainen, tunteikas ja kamala, ettei siitä kannattanut puhua ystäville. Ystävät eivät käsittäisi, minkälaisia tunteita vanhempi joutuu käymään läpi, koska he eivät kuulu perheeseen eivätkä tunne nuorta kuten he. Tämän takia odotukset ammattilaisten kuuntelutaidoista ja ymmärryksestä olivat korkealla. Alkuoletus vanhemmilla oli, että ammattilaisille tilanne saattaisi olla tutumpi ja, että he tietäisivät, mitä tehdä. Vanhemmat joutuivat kuitenkin kokemaan pettymyksen usean ammattilaisen kanssa.

He tunsivat saavansa enimmäkseen sääliä ja kauhistelua. Konkreettisia neuvoja ei annettu. Vanhempaa ja nuorta kuunneltiin hetki, minkä jälkeen heidät lähetettiin eteenpäin etsimään seuraavaa ammattilaista.

”Siihen meni yli vuosi, ennen ku sisarus pääsi oikeuspsykiatriisiin kokeisiin ja näihin. Sekin oli aivan uskomatonta. Jo silloin kun mä sain kuulla, mitä oli sattunut ja sit ku tuli asianajaja, mä jo siellä sanoin, että mul on pelko, että onko toiseenkin (lapsen kohdistunut rikos). Mutta se vedettiin jotenkin (vanhemman huoli ohitettiin). Sit (vuoden kuluttua) me alettiin taas uudestaan juokseminen joka helvetin paikassa.”

Käsite ammattilainen toistui vanhempien puheissa. Ammattilaisella oletettiin olevan paljon tietoa ja kokemusta. Ammattilaiselta odotettiin myös ammattimaista käytöstä. Tällä tarkoitettiin sitä, että ammattilaisen pitäisi pystyä hillitsemään tunteensa ja puhumaan rikoksesta vaivaantumatta. Haastateltavat arvostivat rehellisyyttä ja toivoivat että ammattilainen pystyisi myöntämään, mikäli hänellä ei ole aavistustakaan siitä, miten toimia. Ammattilaiselta odotettiin konkreettisia neuvoja ja toimintaehdotuksia. Muutama vanhempi oli huomannut, että joidenkin tapana oli piiloutua opitun fraasin taakse ja näin välttää kohtaamasta ja kuuntelemasta asiakasta. Vanhemmat kaipasivat vahvaa kuuntelijaa, jolloin ei tarvitsisi miettiä mitä voi ja mitä ei voi sanoa.

”Tietenkin se pahin tuska ja ahdistus sisältä, ku sais sen pihalle ja apua ja neuvoa siihen. Semmosta ammattitaitoa toivois.”

Työterveyshuolto osoittautui haastateltavien merkittävimmäksi avun tarjoajaksi RIKU:n ohella. Rikosprosessin aikana suurin osa haastateltavista haki jossain vaiheessa sairauslomaa. Työterveyteen yhteydessä olleet vanhemmat tunsivat helpotusta siitä, etteivät he joutuneet selittelemään ja puolustelemaan tapahtuneita ja että heidät otettiin vakavasti. On todettava, että haastateltavat olivat kaiken kaikkiaan sinitelleet hyvin vähäisellä avulla. Vanhempia eniten vaivannut ongelma oli se, että he eivät tienneet kuinka auttaa psyykkisesti järkkynyttä nuorta. Tähän ei työterveydestäkään saanut vastauksia.

Eräs haastateltava kertoi pienen paikkakunnan aiheuttavan ihan omanlaisiaan ylimääräisiä ongelmia puhumiseen ja yleensäkin avun hankintaan liittyen. Hän koki, että ongelmista ei kannata puhua kavereille eikä ammattilaisille tai muuten menee maine. Juorut leviävät tehokkaasti, koska ihmiset tuntevat toisensa vähintäänkin yhteisen tuttavien kautta. Asioista on pyrittävä viimeiseen asti selviämään omin neuvoin. Nuorelle hankittiin tarvittava apu, mutta vanhemman omat pulmat oli sivuutettava.

Perheen asiat olivat aiemmin vain perheen asioita ja jäsenet saattoivat vaikuttaa yhdessä siihen, mitä muut heidän perheestään tietävät. Kun nuori joutui rikoksen uhriksi, vanhempien kyky hallita arkea järkkäsi. Haastateltavat kokivat epäonnistuneensa pitämään huolta nuoren turvallisuudesta. Vieraat ihmiset arvioivat perhettä ja sen toimintatapoja. Rikoksen jälkeen vanhempien elämä täyttyi epävarmuudella. Kysymyksiä heräsi jatkuvasti, mutta vastauksia ei ollut helppo löytää. Samanaikaisesti perhe joutui suurennuslasin alle ja he kokivat tulleen leimatuksi tavallisesta poikkeavaksi.

”Kyllä ne (mielenterveyspuolen ammattilaiset) ajattelee sitä nuorta siinä niin paljon, että välillä jo alko tuntua, että ne alkaa kyseenalaistamaan sitä perheen kasvatustyyliä tai jotain tämmöistä. Oikeudessa kyseenalaistettiin, että ollaanko me liian tiukkoja vanhempia, että nuori kokee, että sen on pakko rikkoo rajoja ja lintsata.”

Haastateltavat kokivat, että vastuu perheen arjen sujumisesta on vanhemmalla. Vanhemman tehtävä on ohjata ja opettaa nuorta selviytymään elämässä. Rikosprosessin aikatauluttaminen oli mahdotonta, käsittelyt kestivät pahimmassa tapauksessa vuosia. Vanhemmat ja nuori eivät pystyneet vaikuttamaan aikatauluun, vaikka olisivat olleet kuinka yhteistyöhaluisia. Nuoren toipumista ja hänen kykyään käsitellä tapahtunutta oli mahdotonta ennakoida. Rikoksen lisäksi nuorten elämään kuului samanlaisia kasvuvaiheita kuin muillakin ikätovereilla. Vanhemmat joutuivat myös tarkkailemaan sisarusten mahdollista reagointia ja heidän avuntarvettaan. Haastateltavat kokivat, että tavalliset vanhemmuuden taidot eivät riittäneet. Lisäksi olisi pitänyt hallita kaikki yhteiskunnan palvelujärjestelmän osaset ja yhdistellä niitä. Mikään taho ei huomionnut perhettä kokonaisuutena.

Ammattilaisten tiedot ja niiden hyödyntäminen

Moni vanhempi oli jälkikäteen saanut tiedon siitä, että hän olisi voinut toimia toisin tai kuullut auttavan tahon tai tuen olemassaolosta, joka olisi ollut käyttökelpoinen aiemmin. He huomasivat myös, että ammattilaisten tiedot eivät olleet aina ajan tasalla. Työntekijät eivät olleet kohdanneet tietyn rikoksen uhreja ja näiden vanhempia koskaan aiemmin ja toimintatavat oli keksittävä siinä hetkessä. Vanhemmat kertoivat turhautuneensa toistuvasti siihen, että monessa paikassa heidän oletettiin tietävän paljon enemmän käytännöistä kuin he todellisuudessa tiesivät.

Yksi haastateltavista oli löytänyt lehdestä ilmoituksen keskusteluryhmästä rikoksen uhrien vanhemmille. Hän ajatteli, että vertaistuesta saattaisi olla hyötyä ja osallistui ryhmään. Ryhmä oli kokoontunut vain muutaman kerran ja tulos oli sama kuin monessa muussa tilanteessa: taas kerran oli puhuttu asiasta vieraille ihmisille ja sitten yhteydenpito lopetettiin. Haastateltava ihmetteli jälkikäteen, miksi tällainen ryhmä oli edes perustettu, jos siltä ei odotettu mitään ja kesto oli aivan liian lyhyt.

Muutamassa tapauksessa vanhemmat saivat apua henkilöltä, joka ei heidän mielestään täyttänyt ammattilaisen kriteerejä. Tilanne oli turhauttava vanhemmille. Kun arasta asiasta joutui puhumaan monen ihmisen kanssa, turhat puhumiset oltaisiin haluttu välttää. Eräs haastateltava ohjattiin psykiatrisen sairaanhoitajan juttusille. Syy siihen jäi hänelle hieman epäselväksi eikä hän edes muista, kuka hänet sinne ohjasi, mutta hän meni ja kävi lopulta sairaanhoitajan luona keskustelemassa puolitoista vuotta. Tänä aikana vanhempi otti useampaan kertaan esille, että koki tarvitsevansa terapiaa. Sairaanhoitaja ei vastannut tähän mitään vaan vaihtoi aina puheenaihetta. Puolentoista vuoden kuluttua sairaanhoitaja itse tuli siihen tulokseen, että vanhemmalle saattaisi olla hyötyä terapiasta. Haastateltavalle jäi epäselväksi, miksi hänen omiin pyyntöihinsä ei reagoitu mitenkään ja miksi keskustelua piti jatkaa sairaanhoitajan kanssa puolitoista vuotta. Tämän kaltaiset epäselvyydet saivat vanhemmat hyvin epäileviksi. Auttajan motiivit eivät tuntuneet rehellisiltä ja vaikutti mahdolliselta, että heiltä yritettiin salata palveluja.

Haastateltavat mainitsivat useasti, että pienet asiat saattavat vaikuttaa paljon asiakaskokemukseen. Onnistunut kohtaaminen on kiinni ammattilaisen persoonasta ja ihmistuntemuksesta. Edellä mainitussa tapauksessa sairaanhoitajasta olisi todennäköisesti jäänyt parempi kuva, jos hän olisi esimerkiksi kertonut jotain omasta osaamisestaan tai tavoitteista joihin keskusteluilla pyrittiin. Haastateltavat peräänkuuluttivat avoimutta ammattilaisilta. Heillä ei pitäisi olla työssään mitään salattavaa, joten heidän pitäisi pystyä kertomaan suoraan, minkälaiset asiat kuuluvat heidän toimenkuvaansa. Asiakkaan pitäisi tietää, mitä hän saa yhteistyöstä ja mitkä asiat pitää selvittää muualla.

Yksi vanhemmista joutui hakemaan sairauslomaa töistä. Hän huomasi olevansa niin uupunut, että muisti alkoi pettää. Työterveyslääkäri määräsi hänelle kuukauden sairauslomaa ja mainitsi sivumennen, että siitä voi tulla ongelmia. Uupunut vanhempi ymmärsi vasta jälkikäteen, mitä lääkäri tarkoitti. Kela ei hyväksy työterveyslääkärin myöntämää sairauslomaa uupumukseen, vaan siihen olisi tarvittu erikoislääkäriä.

”Kai se (lähete erikoislääkärille) olis pitänyt itse älytä vaatia. Mut sit ku oot itte niin väsynyt ja niin sekasin, niin sit ei enää osaa pyytää. Jotenkin viranomaisilla nää kaikki pitäis jotenkin olla, niin ku selkeet ohjeet mitä tehdä.”

Olisi tärkeää, että ammattilainen pystyisi päättämään tapaamisen, oli se sitten kuulustelu tai lääkärikäynti, siten että asiakkaalla olisi tietoa alueen tarjoamista palveluista ja tieto mihin ottaa yhteyttä, mikäli alkaa tuntua siltä, että asian kanssa ei pärjää yksin. Haastateltavat kokivat, että ammattilaisen luona käymisen jälkeen he olivat oven sulkeuduttua taas yksin ja ymmällään. Joka kerta palattiin takaisin alkuun ja vanhemman piti yksin miettiä, mitä kannattaisi seuraavaksi tehdä ja kenet kannattaisi tavata. Aina kun kuvioon tuli uusi ihminen, rikos ja kaikki siihen liittyvä piti käydä taas uudelleen läpi.

Useassa haastattelussa kävi ilmi, että vanhemmat kaipasivat neuvoa siihen, kuinka olla hyvä vanhempi uhriksi joutuneelle nuorelle. Vanhemmat kertoivat, etteivät tietäneet, kuinka olisivat tukeneet nuorta ja lieventäneet tämän ahdistusta. Moni nuorista oli itsetuhoisen ja masentunut. Vanhemmat eivät löytäneet neuvoja psyykkisten vaurioiden eheyttämiseksi. Heitä askarrutti, kuinka keskustella nuoren kanssa asiasta, mikä olisi paras lähestymistapa, kuuluiko rikoksesta puhua paljon vai olisiko tärkeämpää keskittyä vain tulevaisuuteen? Mitä mieltä psykologian ammattilaiset olisivat? He kokivat itsensä avuttomiksi ja pettyivät tiedonsaannin vaikeuteen. Haastateltavat ymmärsivät kyllä, että nuoren kokemana rikos voi olla paikkakunnalla harvinainen, mutta samanlaisia tapauksia on ollut varmasti paljon, jos tarkastellaan nuoria maanlaajuisesti tai jopa maailmanlaajuisesti. Psykologista tutkimusta ja oikeita vastauksia oli oltava jollain, mutta miksi niitä ei ollut saatavilla. Myös tutkimukset osoittavat saman tuloksen: nuorille on helpointa saada apua fyysisiin ongelmiin tai koulunkäyntivaikeuksiin. (Perälä ym. 2011, 8-9.)

”Kun mä kävin hakeen apua sieltä (mielenterveysasemalta), että miten autan tyttäreni tästä eteenpäin ja miten mä selviän tästä tilanteesta. Niin siellä keskityttiin vaan siihen että, onko mulla masennusta ja tarviinko lääkitystä eikä siihen tiettyyn asiaan.”

Vanhemmat joutuivat luottamaan hyvin paljon omaan vaistoonsa ja toivomaan, että tekivät oikein. Useassa haastattelussa kävi ilmi, että avun saamiseksi vanhemmat joutuivat näkemään hyvin paljon vaivaa. Auttavia tahoja oli vaikea löytää, byrokratia tuskastutti, tieto oli hyvin pirstaleista ja eri ammattilaistahot eivät tehneet yhteistyötä. Vanhempien tehtäväksi jäi kasata vihjeitä yhteen ja viedä nuorta ammattilaiselta toiselle.

”Mun lapsella alkaa kriisi..tai tällöinen psykoterapia nyten marraskuun puolella välissä ja tää (hyväksikäyttö) kuitenkin selvis huhtikuussa. Mun mielestä sitä apua tarttis saada ihan heti eikä sitten vasta puolen vuoden päästä. Täs menee puoli vuotta ennen ku saadaan kriisiapua.

”Mun 12 –vuotias lapseni on joutunut puhumaan tästä asiasta ainakin kymmenelle eri ihmiselle ja sit kuitenkin ne ei oo niitä, jotka sitä todellisuudessa auttais. Niin mä kyllä koen senkin aika traumaattiseksi asiaksi lapselle. Se ei voi olla hyväksi lapselle, ett hän puhuu ventovieraille ihmisille asiasta ja sit lähetetään seuraavaan paikkaan.”

Useista lähteistä käy ilmi sama kuin aineistosta: vanhemman rooli avun hankkijana on haastava. Ammatillaisen tiedot ja taidot ovat arvokkaampia kuin vanhemman itse löytämä tieto, oli se sitten käytännön elämässä havainnoitua tai akateemisista julkaisuista etsittyä. Vanhemmalla saattaa olla paljon tietoa, jolloin hän kokee itsensä loukatuksi ja sivuutetuksi, jos hänen huomionsa eivät vaikuta nuoren hoitoon. Vanhemman tehtävänä on kerätä eri ammattilaisten näkemykset ja lapsen kokemukset kokonaiskuvan muodostamiseksi. Ammatillaiset keskittyvät vain pieneen omaan alueeseensa. (Lonka 2015; Hämeenaho 2015)

”Kuuntelee yks psykologi ja sit psykiatri ja lääkäri ja sit taas psykologi. Sitä veivataan ja mietitään, että onko hän avun tarpeessa vai eikö ole. Asiaa veivataan kymmenen eri ihmisen kanssa ja mun mielestä, jos lasta käytetään seksuaalisesti hyväkseen vuosia, niin avuntarve on ilmeinen.”

”Kaikkein inhottavin on ollu se, että ku sä joudut juokseen paikasta toiseen. Mun mielest se on lapselle ihan järkyttävää, saatika kyl vanhemmallekin. Kun koko aika saat juosta sinne ja sul ei oo yhtään enää omaa elämää. Ei löydy mitään, ku sovittelet aikoja ja menet sinne, viet tänne ja tuot tonne ja.. että just niitten aikojen sopiminen. Kaikki pitkittyy ihan himputisti.”

Raiskaustutkimus

Raiskauksen jälkeen tehtävästä oikeuslääketieteellisestä tutkimuksesta kertoi kolme haastateltavaa. Tilanne oli ollut heidän mielestään ikävä ja vanhemmista kaksi oli sitä mieltä, että joskus ulkopuolinen tukihenkilö saattaisi olla nuorelle parempi tuki kuin oma vanhempi. Kertomuksista käy ilmi, että toimintamallit vaihtelivat eri paikoissa. Ikävimmän esimerkin kertoi äiti, joka olisi mennyt nuoren mukaan, mutta häntä ei päästetty. Vanhempi ei ollut voinut vaikuttaa tapahtumien kulkuun eikä ollut pystynyt tukemaan nuorta.

Poliisit olivat aiemmin kertoneet, että perusteellista raiskaustutkimusta ei tarvita, mutta sairaalassa tilanne muuttui yllättäen. Vanhemman kanssa ei keskusteltu kunnolla asiasta ja hänellä heräsi kysymys, eikö poliisien tiedon tarpeen määrää tiedetty sairaalassa vai eivätkö he pystyneet muuttamaan toimintatapojaan. Oliko niin, että kaikki raiskauksen uhrin joutuvat käymään samat tutkimukset läpi eikä tutkimusten tarpeella ollut merkitystä?

”Poliisit sanoivat, että otetaan vaan virtsakoe, ei muuta. Niitä sit ne siellä sairaalassa halusin ottaa kokeita enemmän. Äiti komennettiin ulos, niin en pystynyt valmistelemaan nuorta siihen. Häntä valokuvattiin, tutkittiin ja sisätutkimukset ja kaikki, niin se oli hirveen traumaattista kyllä mun lapselle ja mulle myös. Nuori oli edellisenä päivänä täyttänyt 12 ja he kokivat, että hän on riittävän vanha kokemaan tämän yksin.”

Tutkimusten lisäksi vanhempaa harmitti se, että ensin sairaalassa pidettiin nuorta miltei aikuisena ja toimenpiteiden jälkeen hänet palkittiin kuten lapset.

”He tarjoaa hänelle sen jälkeen tarroja. Ku hän on niin reipas ollut. Ja sit semmosia piirustusjuttuja, että saa värittää eikä mee viivojen yli...”

6.4 Vastoinkäymiset ja niistä selviytyminen

Vanhemmat kertoivat kauhusta, kun nuoren avuntarvetta ei otettu todesta tai hoitoon pääsy kesti kohtuuttoman kauan. Ammattilaisten kanssa puhumaan pääseminen ei ollutkaan niin yksinkertaista kuin he olivat etukäteen olettaneet. Vanhempien energia kului nuoresta huolehtimiseen. Vanhemmat joko totesivat, että on pakko jaksaa tai miettivänsä omaa vointiaan vasta sitten, kun kaikki muu on hyvin, asettaen muiden hyvinvoinnin omansa edelle.

Kaikilla haastateltavilla oli samanlaisia kokemuksia. Aluksi vanhemmat järkyttyivät tapahtuneesta ja tämän jälkeen he ottivat yhteyttä ammattilaiseen, yleensä poliisiin. Pian vanhemmat huomasivat, että muitakin ammattilaisia tarvitaan eikä yhtäkään ilmaannu ilman omaa aktiivisuutta. Alussa vanhemmat luottivat ammattilaisten apuun ja siihen, että asiat etenevät ja vastuu nuoren auttamisesta jaetaan. Kaikilla tuli jonkinlaisia vastoinkäymisiä tai väärinkäsityksiä ammattilaisten kanssa. Avun etsiminen koettiin hankalaksi ja tämän takia avun saanti venyi turhaan. Vanhemmat tunsivat jääneensä asian kanssa yksin. He kertoivat, että heidän luottamuksensa on petetty. Luottamus yhteiskunnan toimivuuteen ja palveluiden

saantiin romahti. Vanhempien piti vaatia palveluja ja etsiä ammattilaisia, joiden puoleen he eivät olleet aiemmin kääntyneet. Heidät yllätti se kuinka paljon uhrilta ja omaisilta vaadittiin. Vanhempien ja nuoren piti sinnikkäästi kertoa tapahtumista ja tuntemuksista aina uudelle ammattilaiselle. Palvelujen pirstoutuminen ja se, ettei niiden välillä ole yhteistyötä, koettiin turhauttavana.

Vaikka vanhemmat kertoivat olleensa ahdistuneita ja masentuneita, ja kohdanneensa monenlaisia vastoinkäymisiä, samanaikaisesti he arvioivat kuitenkin onnistuneensa tilanteeseen nähden hyvin. Haastateltavat kertoivat kukin syitä, miksi he ovat pärjänneet omasta mielestään kohtalaisen hyvin ja ehkä jopa paremmin kuin moni muu olisi pärjännyt. Perusteluina olivat sisukas luonne, kovat koettelemukset aiemmin elämässä, sopiva koulutus tai esimerkiksi sopivasti tullut työttömyys, joka mahdollisti ajankäytön nuoren tarkkailuun.

”Lapsiin ja nuoriin suuntaavista kyllä valmistunut, ett jos aattelee sillain, että en olis tietoinen niin paljon asioista, niin olis paljon epävarmempi olo ihan varmasti.”

”Jotain psykologin vikaa mussakin varmaan sitten on. Tai ehkä ex-miehessä enemmänki.”

”Mut sitten tietysti toisaalta sekin, että mä oon kuitenkin tavallaan alan ihminen. Mä oon hoitaja ammatiltani.”

Haastateltavat olivat kokeneet epämiellyttäviä tilanteita, kun heihin oli otettu yhteyttä uteliaisuuden vuoksi. Lainsäädännön mukaan oikeudenkäyntejä koskevat perustiedot ovat julkisia (laki oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa). Suulliset käsittelyt voidaan määrätä pidettäväksi suljetuin ovin ja tietyt tiedot tai asiakirjat voidaan määrätä pidettäväksi salassa. Näitä ovat esimerkiksi asianomistajan henkilöllisyys, lääkärintodistukset tai jopa koko tuomio riippuen sen sisällöstä. Oikeudenkäynnistä saa kuka tahansa aina jonkin verran tietoja, koska oikeudenkäynnin lopputulos syytetyn osalta on aina julkinen.

Yksi haastateltavista kertoi tilanteesta, jossa tuntematon henkilö oli esittänyt julkisuudessa väitteen lapsiseksirikoksen tekijän henkilöllisyydestä tämän häpäisemiseksi ja leimaamiseksi. Tästä väitteestä oli aiheutunut lukuisia tungettelevia yhteydenottoja puolitutuilta haastateltavalle, koska väitteestä oli tehty johtopäätös, että uhri olisi ollut perheen lapsi.

Vanhemman tehtävänä on suojata lasta ympäristöltä (Saukko 2011, 84–91). Niissä tilanteissa, joissa salassapidettäväksi määrättyä tietoa levitetään julkisuudessa, vanhemmalle asetetaan erityisiä haasteita. On ongelmallista, että uhrin itsensä tai hänen vanhemman määrättävissä ei ole se, mitä uhrin asioista kerrotaan ja missä valossa. Useimmiten uhri haluaa tai ainakin pyrkii salaamaan itseensä kohdistuneen teon eikä hän vapaaehtoisesti tuo esille häneen kohdistuneen teon luonnetta tai siihen liittyviä yksityiskohtia.

6.5 Rikosuhripäivystyksestä saatu tuki

Rikosuhripäivystyksen tavoite on tukea uhria rikosprosessissa. Se tuntuu aineiston valossa sujuvan hyvin. Kokemukset olivat positiivisia, lukuun ottamatta yhtä vanhempaa, jonka yhteydenottoihin ei oltu vastattu. Haastateltaville tärkeitä asioita, joita RIKU:sta mainittiin, olivat tiedon tarjonnan kattavuus, apu lakimiehen etsintään ja se, että prosessiin löytyi henkilö, joka pysyi samana muiden ammattilaisten vaihtuessa.

”On ollut tosi ihanaa, että vaikka paikkakunnat on nuorella vaihtunut tän prosessin aikana, niin se Rikosuhripäivystyksen työntekijä on aina pysynyt samana.”

”Tässä on nyt matkan varrella huomannu sen, että.. että kun työntekijät vaihtuu, niin sitten sä alat nollasta. Sä alat aina alusta kaiken. Niin se on hyvä, että siin on ollut koko ajan joku ihminen, joka on ollut alusta asti siinä mukana.”

Haastateltavat olivat löytäneet rikosuhripäivystyksen eri vaiheissa prosessia. Jokainen kuvaili RIKU:n löytymistä sattumaksi ja he kaikki toivoivat, että olisivat onnistuneet löytämään RIKU:n jo aiemmin, esimerkiksi silloin, kun menivät tekemään rikosilmoitusta. Haastateltaville suurin helpotus oli, kun löytyi yhteys luotettavaan ja asiantuntevaan tahoon, jolla oli taitoa muodostaa kokonaisvaltainen näkemys tilanteesta ja joka oli varmasti uhrin puolella. Asiakkaalle selvitettiin rikosprosessin kulku ja osattiin kertoa, mitä tulee tapahtumaan seuraavaksi ja miten kannattaa toimia. Haastateltavat saivat käytännön neuvoja muun muassa asianajajan hankkimiseen.

”Se, että miten tätä asiaa viedään eteenpäin. Kun ei tiennyt minne ottaa ensimmäisenä yhteyttä ja mitä tehdä. Et täältä (RIKU:n) kautta kyllä saanut sen suurimman avun.”

Jokainen haastateltavista kertoi olleensa huojentunut kohdatessaan tahon, jolla oli käsitys rikosprosessin kokonaiskuvasta, tulevista tapahtumista ja hoidettavista asioista. Kaksi haastateltavista kertoi, miten

RIKU:n työntekijä oli antanut vanhemmalle kirjaimellisesti luvan lopettaa murehtiminen hetkeksi. Tämä oli ollut merkittävä helpotus jatkuvassa stressitilassa eläneelle vanhemmalle. Kuulustelujen jälkeen saattaa mennä vuosikin ennen käräjäoikeuden käsittelyä. Vanhemmilla on jatkuva huoli siitä, ovatko he huomanneet hoitaa kaikki tarvittavat asiat. Haastateltavat olivat todella iloisia siitä, että joku oli kertonut heille, että tällä hetkellä ei ole mitään, mitä vanhempi voi asian eteen tehdä, joten on parasta vain yrittää unohtaa koko asia ja esimerkiksi nauttia kesälomasta.

”Se (RIKU:n työntekijä) sano niin hienosti just ennen kesää, että älkää ajatelko koko asiaa vaan menkää eteenpäin, että se tulee, mutta siinä kestää. Ja se on ihan totta. Se on yli vuos jo. Melkeen kaks vuotta jo.”

RIKU:lla oli hyvät yhteydet poliisiin. Esitutkintavaiheessa asiakkaat ottivat RIKU:n avulla yhteyttä poliisiin, kun sitä ennen asiakkaat olivat havainneet, että heidän omiin yhteydenottoihinsa poliisi ei vastannut.

Vaikka asiointi RIKU:ssa oli ollut tyydyttävää, asiakkaat edelleen mainitsivat jääneensä asian kanssa yksin. Tämä johtunee siitä, että RIKU:ssa pyritään keskittymään itse rikosprosessiin. Asiakkaille ei välttämättä oltu osattu sanoa, että asiakkaan henkisen hyvinvoinnin hoitaminen kuuluu toiselle toimijalle ja sitä tarkoitusta varten RIKU:lta voi saada halutessaan yhteystietoja sopiviin paikkoihin. Tämä kuitenkin edellyttää sitä, että asiakas on sillä hetkellä kiinnostunut itsensä hoitamisesta.

Pääasiassa haastateltavien kokemukset RIKU:sta ovat olleet positiivisia. Yksi haastateltava kertoi, että RIKU:un ei ollut saanut yhteyttä puhelimella eikä sähköpostiin vastattu. Muuta kautta hän kuuli, että RIKU:ssa on ruuhkaa ja uusia asiakkaita otetaan vasta syksyllä. Koska haastateltavan nuori oli joutunut erittäin vakavan rikoksen uhriksi alkukeväästä, asia käsiteltiin oikeudessa todella nopealla aikataululla. Syksyllä apu olisi ollut jo liian myöhäistä. Asianajaja onnistui saamaan yhteyden RIKU:un ja sai hankittua tukihenkilön. Tapaamisia kertyi kolme. Haastateltava koki, että hän ei saanut tarpeeksi tukea, sillä tukihenkilö oli tapaamisissa puhunut omista huolistaan.

7. YHTEENVETO

Aineiston valossa vaikutti siltä, että uhri ja hänen vanhempansa voivat joko saada tai olla saamatta apua ja että kaikki prosessin aikana tapahtuvat kohtaamiset ammattilaisten kanssa voivat olla joko hyviä tai huonoja. Avunsaanti perustui tuuriin: sattuiiko vanhempi huomaamaan jonkin palvelun olemassaolon, tavoittiko hän henkilön, oliko vapaita aikoja, täytyikö arvioinnin perusteella avunsaantiin tarvittavat kriteerit, löytyikö arvioijaa ja niin edelleen. Alueella saattoi olla juuri sillä hetkellä käynnissä perhettä tukeva projekti tai sitten sellainen oli juuri päättynyt eikä uudesta ollut tietoa.

Ammattilaisille vaikeimpia aiheita oli kohdata inesti ja raiskaukset. Vanhemmat kokivat, että uhrin kohtaamiseen liittyvää osaamista tulisi lisätä monella tasolla. Lisäksi tulisi tuoda paremmin esille seksuaalirikoksista toipumiseen tähtääviä toimia, joihin kuuluvat esimerkiksi traumaan liittyvien tunteiden läpikäynti, avun hankkimiseen liittyvät kysymykset kuten milloin, mistä ja mitä seikkoja niiden osalta pitää huomioida. Lapsiin erikoistuneiden psykiatrien ja psykologien lisäksi kaikilla ammattilaisilla tulisi olla jonkinlainen toimintamalli, kun edellä mainittu harvinaisempi avuntarvitsija tulee kohdalle.

Haastateltavieni kokemukset olivat melko ikäviä. Jokaisella oli takana tapahtumia, jotka olisivat voineet mennä paremmin. Tuloksiin todennäköisesti vaikuttaa kuitenkin osaltaan se, että haastateltavat löytyivät Rikosuhripäivystyksen avulla. Varmasti on olemassa vanhempia, joilla rikosprosessi nuoren kanssa on sujunut paremmin, jolloin Rikosuhripäivystyksen apua ei ole kaivattu.

Haastateltavien mukaan suurimmat pettymykset ammattilaisten tekemisissä voitaisiin välttää hyvin pienin asennemuutoksina. Haastateltavat toivoivat, että ammattilaiset muistaisivat, että tilanne on todennäköisesti vanhemmalle uusi, että tunteet ovat pinnassa ja että huoli nuoresta on suuri. Väärinkäsitysten välttämiseksi asiat pitäisi selittää mahdollisimman ymmärrettävästi, tarvittaessa useampaan kertaan. Heidän mielestään kuulustelussa ei saisi näkyä ennakoasenteita, ja uhrin ja vanhempien pitäisi tuntea tulevansa kuulluksi.

Vanhempien huonoimmat kokemukset rikosprosessin ympärillä johtuivat tavalla tai toisella ammattilaisten käytöksestä. Kriisitilanteessa on vaikea ottaa kaikkea saamaansa tietoa vastaan, jolloin ammattilaisen kärsivällisyys ja ilmaisutaito punnitaan. Perheen sisäisiin asioihin ulkopuolisten on vaikea puuttua. Avuntarvetta on haastavaa selvittää erityisesti silloin, jos uhri itse ei kykene tai halua kertoa tilanteesta. Kun uhrin (ja tässä tapauksessa myös vanhemman) on vaikea ilmaista itseään, tukihenkilön rooli viestijänä

ja puolestapuhujana voi olla merkittävä. Haastateltavat kokivat tukihenkilön avun merkittävänä, koska heillä oli kokonaiskuva rikosprosessista ja lisäksi tietoa muista palveluntarjoajista. Tukihenkilön löytyminen mahdollisimman aikaisessa vaiheessa todennäköisesti vähentäisi vanhemman ja uhrin epävarmuutta.

Kuten aiemmat tutkimukset (Honkatukia 2011; Kangaspunta 2005; Perälä ym. 2011) osoittavat, helpointa avunsaanti on silloin kun ongelmat ovat näkyviä, kuten fyysiset pulmat tai oppimisvaikeudet. Omat havaintoni tukevat aiempia tutkimuksia. Tunteet, kuten pelko, ahdistus ja häpeä ovat asiantuntijallekin vaikeita ongelmia, oli sitten kyseessä nuori tai vanhempi. Ongelmat tuen saamisessa ovat olleet samankaltaisia useiden vuosien ajan. Psykkisten huolien vähättely ja sivuuttaminen on erittäin huolestuttavaa sen takia, että ammattilaisten arviolla voi olla merkitystä esimerkiksi terapiaan ohjautumisessa.

Haastattelemi naiset olivat kaikki kiinnostuneista lapsensa hyvinvoinnista. He halusivat olla selvillä nuoren elämästä. He halusivat löytää auttajia ja saada nuoren uskomaan tulevaisuuteen. Nämä äidit olivat nähneet paljon vaivaa ja ratkoneet monenlaisia esteitä prosessin aikana. Heräsi kysymys siitä, jääkö nuori täysin ilman apua, jos vanhempi ei olekaan niin kykenevä toimija. Jääkö avuntarve tunnistamatta ja nuoren oletetaan selviytyvän itsenäisesti?

Tutkielmaa aloittaessani uskoin, että vanhemmat kertoisivat enemmän omista kokemuksistaan ja siitä minkälaisin keinoin he ovat itse käsitelleet asiaa. Tutkimusta tehdessäni opin, että ei ole olemassa vanhemman kokemuksia erillisesti tarkasteltavaksi. Kriisitilanne koskettaa perhettä kokonaisuutena. Vanhempi käsittelee asiaa nuoren kokemusten kautta eikä pelkästään vanhemman omalle subjektiiviselle kokemukselle ole tilaa.

Jatkotutkimusaiheet ja muita huomioita

Mielestäni jatkossa olisi tärkeää tutkia mielenterveyspalveluiden paikallisia eroavaisuuksia. Samankaltaisten hoitomahdollisuuksien olemassaolo ei itsessään takaa sitä, että asiakkaat ohjautuisivat avun piiriin. Avun saantia saattavat vaikeuttavaa esimerkiksi ammattilaisten vaihtelevat mielipiteet avun saannin tarpeesta tai asiakkaan lamauttava byrokratia. Toinen esille noussut tutkimusaihe on vanhempien roolit ja toimijuus yhteiskunnassamme. Yhtäältä vanhempi on oman perheensä asiantuntija ja edunvalvoja

toisaalta vanhemman toimijuutta rajaavat yhteiskuntamme säännöt ja jatkuvasti muuttuva kulttuurimme. Yksilön oikeudet ja salassapitovelvollisuudet vaikuttavat niin ammattilaisten, kuin vanhempien toimintaan ja välillä tilanne on ristiriitainen, kun mukana on nuori, jonka etua ajetaan useasta eri näkökulmasta.

Tutkimusaineistoni oli melko pieni ja olisi ollut hyvä etsiä haastateltavia Rikosuhripäivystyksen lisäksi myös jotakin muuta kautta. Siten olisi luultavasti löytynyt monipuolisempia ja positiivisempia kokemuksia. Tutkimuksestani opin sen teemahaastattelusta, että keskustelu voi helposti jäädä pinnalliseksi. Olisi ollut erittäin tärkeää miettiä vielä tarkemmin etukäteen, mihin kuvittelen saavani vastauksia ja minkälaisista asioista ihmiset yleensä puhuvat ja miten. Tunteiden monipuolinen erittely vieraalle haastattelijalle ei ole välttämättä kovin luontevaa ja haastattelua varten laatimani kysymyslista ei varsinaisesti tukenut kokemuksista tunteiden kautta puhumista. Varasin haastatteluihin noin tunnin ja jälkikäteen ymmärsin, että se oli aivan liian vähän muutamassa haastattelussa. Toisaalta, en usko, että merkittäviä uusia aiheita olisi ilmennyt, mutta haastattelija ystävällisempää olisi ollut antaa hieman enemmän aikaa toipua raskaita asioita muistellessa.

LÄHTEET

Cantell, H. 2011. Vaikeat vanhemmat, kurjat kollegat? Ratkaiseva vuorovaikutus aikuisten kesken. Jyväskylä: PS-kustannus.

Ellonen, N. (toim.) 2013. Rikostutkinta lapsiin kohdistuvissa väkivalta- ja seksuaalirikoksissa. Tampere: Poliisiammattikorkeakoulu.

Eskola, J. 2001. Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat. Laadullisen tutkimuksen analyysi vaihe vaiheelta. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.). Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 133-157.

Eskola, J & Suoranta J 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Eskola, J. & Vastamäki, J. 2007. Teemahaastattelu: opit ja opetukset. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.). Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineiston keruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-Kustannus.

European Commission 2010. Special Eurobarometer 344. Domestic violence against women. Pdf-julkaisu. Saatavissa: http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/archives/ebs/ebs_344_en.pdf [viitattu 12.7.2017].

EU ICV-International crime victims survey 2005. The burden of crime in the EU. Research report , a comparative analysis of the European survey of crime and safety. Pdf-julkaisu. Saatavissa: [http://unicri.it/services/library_documentation/publications/icvs/publications/EUICS -
_The Burden of Crime in the EU.pdf](http://unicri.it/services/library_documentation/publications/icvs/publications/EUICS_-_The_Burden_of_Crime_in_the_EU.pdf) [viitattu 12.7.2017].

eur-lex 2012. Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2012/29/eu. Pdf-julkaisu. Saatavissa: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/PDF/?uri=CELEX:32012L0029&from=EN> [viitattu 4.7.2017].

Fagerlund, M. & Peltola, M. & Kääriäinen, J. & Ellonen, N. & Sariola, H. 2014. Lasten ja nuorten väkivaltakokemukset 2013: lapsiuhritutkimuksen tuloksia. Tampere: Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 110.

Hammarlund, C. 2004. Kriisikeskustelu: Kriisituki, jälkipuinti, stressin- ja konfliktinhallinta. Helsinki: Tietosanoma.

Haravuori, H., Marttunen, M. & Viheriälä, L. 2016 Traumaattiset kokemukset. Teoksessa Kumpulainen, K., Aronen, E., Ebeling, H., Laukkanen, E., Marttunen, M., Puura, K. & Sourander, A. (toim.) Lastenpsykiatria ja nuorisopsykiatria. Helsinki: Duodecim, s. 91-97

Heiskanen, M. & Piispa, M. 1998. Usko, toivo, hakkaus. Kyselytutkimus miesten naisille tekemästä väkivallasta. Tilastokeskus Oikeus 1998:12 / Tasa-arvoasiain neuvottelukunta. Sukupuolten tasa-arvo. Helsinki: Oy Edita Ab.

Heiskanen, M. & Ruuskanen, E. 2010. Tuhansien iskujen maa. Miesten kokema väkivalta Suomessa. Euroopan kriminaalipoliittinen instituutti HEUNI. Julkaisusarja N:o 66. Verkkojulkaisu. Helsinki 2010. Saatavissa: <http://www.heuni.fi/en/index/publications/heunireports/reportseries66.tuhansieniskujenmaa-miestenkokemavakivaltasuomessa.html> [viitattu 14.7.2017].

Helsingin Sanomat (9.3.2017, B4-5): Myös Kasmir joutui salakuvauksen uhriksi – nyt hän kertoo, mitä keikkakiertueella Axl Smithin kanssa tapahtui ja miten hänen elämänsä muuttui viikossa.

Hintikka, S. 2011. Uhrin traumaattinen kriisi. Teoksessa Kjällman P. (toim.) Rikoksen uhrin käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus, s.21-40.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2010. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.

Honkatukia, P. 2011. Uhrin rikosprosessissa. Haavoittuvuus, palvelut ja kohtelu. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 252.

Honkatukia, P. & Kivivuori, J. 2011. Rikosten uhrin tukipalvelujen asiakkaina –kyselytutkimuksen tuloksia. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen verkkokatsauksia 19/2011.

Hämeenaho, P. 2016. Tieto, valta ja vastuu erityislasten hoidossa. Artikkelit. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura ry. Saatavissa: http://www.elore.fi/arkisto/2_16/hameenaho.pdf [viitattu 23.11.2017].

Joki-Erkkilä, M., Jaarto, M. & Sumia, M. 2012. Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö. Teoksessa Söderholm, A. & Kivittie-Kallio, S. (toim.) Lapsen kaltoinkohtelu. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim, 131–160.

Kangaspunta, R., Kilkku, N., Kaltiala-Heino, R. & Punamäki, R-L. 2005. Lapsiperheiden psykososiaalinen tukeminen. Pirkanmaan mielenterveystyön hankkeen Peruspalvelutiimi- ja perheen hyvinvointineuvola -projektin loppuraportti 2002–2004. Tampere: Pirkanmaan sairaanhoitopiirin julkaisuja 1/2005.

Karmen, A. 2010. Crime victims: An introduction to victimology (7th ed.). Australia ; Belmont, CA: Wadsworth Cengage Learning.

Keinänen, A. 2009. Nuorten rikoskäyttäytymisen ja uhriksi joutumisen välinen suhde. Teoksessa Salmi, V. (toim.) Nuorten rikoskäyttäytyminen ja uhrikokemukset. Nuorisoriikollisuuden kysymystuloksia. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 246.

Kiiski, K. 2011. Hallinnollinen sanktiointi. Turku: Turun yliopisto. Saatavissa: <https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/70726/AnnalesC314Kiiski.pdf?sequence=1> [viitattu 13.7.2017].

Kiviniemi, K. 2010. Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa: Aaltola, J & Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II – Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 70-85.

Kjällman, P. 2011. Rikoksen uhrin käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus.

Kjällman, P. & Rossinen, J. 2011. Uhri tarvitsee tukea. Teoksessa Kjällman, P. (toim.) Rikoksen uhrin käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus, 114-123.

Kotanen, R. 2013. Näkymättömästä näkökulmaksi – Parisuhdeväkivallan uhrin ja oikeudellisen sääntelyn muutos Suomessa. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Kuivakangas, J. 2002. Lähtökohtia lasten pahoinvoinnin tarkasteluun. Teoksessa Rönkä, Anna. & Kinnunen, Ulla. (toim.) Perhe ja vanhemmuus suomalainen perhe-elämä ja sen tukeminen, s. 30–50. PS-kustannus. Jyväskylä

Lappi-Seppälä, T. & Niemi, H. Seksuaalirikokset. Julkaisussa Rikollisuustilanne 2014: Rikollisuuskehitys tilastojen ja tutkimusten valossa. Helsingin yliopisto: Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti, Katsauksia 4/2015. Saatavissa: https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/156334/Katsauksia_4_Rikollisuustilanne_2014_2015.pdf?sequence=2 [viitattu 23.11.2017].

Lindén, M. 2011. Rikoksen uhri ja media. Teoksessa Kjällman P. (toim.) Rikoksen uhrin käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus, 160-163.

Ljungwald, C. 2011. The emergence of the crime victim in the Swedish Social Services Act. Stockholm: Stockholm University, Department of Social Work.

Lonka, K. 2015. Leijonaemojen matkassa. Teoksessa Aalto, M, & Salonen, M. (toim). Leijonaemojen tarinat: Kasvu Erityislapsen Vanhemmaksi. Helsinki: Leijonaemot ry, 9-14.

Mannerheimin lasten suojeluliitto 2017. Kasvatus ja kasvatustietoisuus. Verkkojulkaisu. Saatavissa: http://www.mll.fi/vanhempainnetti/tietokulma/vanhemmuus_ja_kasvatus/kasvatuksen_tapoja/ [viitattu 21.6.2017].

Moilanen, P. & Rähä, P. 2010. Merkitysrakenteiden tulkinta. Teoksessa: Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II - Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 46-67.

Nuorisolaki 1285/2016. Finlex.fi.

Nykänen, S. 2010. Ohjauksen palvelujärjestelyjen toimijoiden käsitykset johtamisesta ohjausverkostossa: Matkalla verkostojohdantamiseen? Jyväskylä: Koulutuksen tutkimuslaitos.

Oikeusministeriö 2010. Oikeusprosessin pitkittymisen estäminen. Helsinki: OM julkaisuja 87/2010. Pdf-julkaisu. Saatavissa: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/76281/omml_87_2010_tyoryhman_mietinto_52_s.pdf?sequence=1 [viitattu 23.11.2017].

Oikeusministeriön opas 2013. Lapsi rikoksen uhrina. Tietoa väkivalta- tai seksuaalirikoksen uhriksi joutuneen lapsen vanhemmalle. Helsinki: Oikeusministeriö, sisäasiainministeriö ja sosiaali- ja terveysministeriö. Pdf-Julkaisu. Saatavissa: https://oikeus.fi/material/attachments/oikeus/lapsirikoksenuhrina/q6gBjkr9/Lapsi_rikoksen_uhrina_verkk_ojulkaisu_2017_FIN.pdf [viitattu 23.11.2017].

Oikeusministeriö 2016. Rikoksen uhrin tiedonsaannin edistäminen Työryhmän ehdotus. Julkaisuja 23/2016. Pdf-julkaisu. Saatavissa: http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75122/OMML_23_2016_Raportti.pdf?sequence=1 [viitattu 4.7.2017].

Paananen, R: & Gissler, M. 2014. Hyvinvointi ulottuu sukupolvien yli. Teoksessa: Lammi-Taskula, J. & Karvonen, S. (toim.) Lapsiperheiden Hyvinvointi 2014. Helsinki: THL, 208-226.

Peltonen, K. 2011. Children and Violence. Nature, consequences and interventions. University of Tampere.

Perälä, M-L., Salonen, A., Halme, N. & Nykänen, S. 2011. Miten lasten ja perheiden palvelut vastaavat tarpeita? Vanhempien näkökulma. Helsinki: THL. Raportti 36/2011.

Piispa, M. 2004. Väkivalta ja parisuhde. Nuorten naisten kokeman parisuhdeväkivallan määrittely survey-tutkimuksessa. Helsinki. Tilastokeskus. Tilastokeskuksen tutkimuksia 241.

Rautava, M. 2012. Yhteistyön karikkoja ja keinoja lapsen kaltoinkohtelussa. Teoksessa Söderholm, A., Kivitie-Kallio, S., & Alapulli, H.(toim.) Lapsen kaltoinkohtelu. Helsinki: Duodecim, 307-313.

- Ronkainen, S. 2006. Haavoittunut kansakunta ja väkivallan toimijuus. Teoksessa Lohiniva-Kerkelä, M. (toim.) Väkivalta. Seuraamukset ja haavoittuvuus. Helsinki: Talentum, 531–550.
- Ronkainen, S. 2008. Kenen ongelma väkivalta on? Suomalainen hyvinvointivaltio ja väkivallan toimijuus. *Yhteiskuntapolitiikka* 73/4, 388–401.
- Ronkainen, S., Pehkonen L., Lindblom-Ylänne S. & Paavilainen E. 2011. Tutkimuksen voimasanat. Helsinki: WSOY
- Ruusuvuori, J. 2010. Vuorovaikutus ja valta haastattelussa, keskustelunanalyttinen näkökulma. Teoksessa Ruusuvuori, J., Nikander, P. & Hyvärinen, M. (toim.) Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino, 269–299.
- Ruusuvuori, J. & Tiittula, L. 2005. Tutkimushaastattelu ja vuorovaikutus. Teoksessa Ruusuvuori, J. & Tiittula, L. (toim.) Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 22–56.
- Rönkä, A. & Kinnunen, U. 2002. Johdanto. Teoksessa Rönkä, A. & Kinnunen, U. (toim.) Perhe ja vanhemmuus suomalainen perhe-elämä ja sen tukeminen. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Rönkä, A. & Sallinen M. 2008. Murrosikäisen perhesuhteet: muutoksia ja jännitteitä. Teoksessa Sevón, E. & Notko, M. (toim.) Perhesuhteet puntarissa. Helsinki University Press. 43-67.
- Salmi, V. 2012. Nuorten rikoskäyttäytyminen ja uhrikokemukset 2012. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 113.
- Saukko M. 2011 Lapsi rikoksen uhrina 2011. Teoksessa Kjällman Petra (toim.) Rikoksen uhrin käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus, 84-98.
- Sirén, R. 2011. Uuden rikosuhritutkimuksen kehittäminen. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 109.
- Sisäasiainministeriö 2007. Vanhemmuus ja toimiva viranomaisyhteistyö: Lasten ja nuorten syrjäytymisen ennaltaehkäisyn avaimet. Helsinki. Sisäasiainministeriö.

Spalek, B. 2006 *Crime Victims: theory, policy and practice*. Hampshire: Palgrave

Smolej, M. 2011. *News media, crime and fear of violence*. Helsinki: National Research Institute of Legal Policy.

Tham, H., Rönneling, A. & Rytterbro, L-L. 2011. *The Emergence of the Crime Victim: Sweden in a Scandinavian Context*. Teoksessa Tonry, M., & Lappi-Seppälä, T. (eds.) *Crime and Justice in Scandinavia*. Chicago & London: The University of Chicago Press.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2002. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi

Valkama, K. 2012. *Asiakkuuden dilemma - Näkökulmia sosiaali- ja terveydenhuollon asiakkuuteen*. Vaasa: Vaasan yliopisto Acta Wasaensia 267.

Vuorenpää, M. 2009. *Prosessioikeuden perusteet*. Helsinki: Talentum.

LIITE I: HAASTATTELURUNKO

Lähtötilanteen selvittely ja aikataulu:

- haastateltavan nimi
- paikkakunta
- koska rikos tapahtui?
- minkä ikäinen nuori oli?
- milloin olivat ensimmäiset yhteydenotot viranomaisiin?
- mikä tilanne on tällä hetkellä? Mitä tapahtumia on jo takanapäin?
- onko tiedossa milloin koko prosessi on ohi?

Ammattilaiset

- millaista viranomaisten ja muiden ammattilaisten toiminta on mielestäsi ollut?
- ketkä ovat olleet mukana?
- oletko vanhempana saanut riittävästi tukea ja apua?
- pärjääkö keskustelussa maallikon tiedoin?

Auttavat tahot

- Miten yhteydenpito käynnistyi?
- Keneltä sait apua?
- Minkälaista apua olet saanut?
- Etsittekö itse neuvoja esimerkiksi internetistä?
- Missä vaiheessa RIKU tuli mukaan?
- Onko jotain mitä oli liikaa/ liian vähän?
- Jos sait apua, miten se hyödytti?
- Onko asiaa käsitelty perheen sisällä? Haluaisitko kertoa siitä jotain lisää?

Kehitysehdotuksia

- Miten tukipalveluja voisi mielestänne kehittää?
- Onko omaisille riittävästi tietoa saatavilla?
- Kenen toivoisitte tiedottavan palveluista?
- Jos sait apua/ tukea RIKU :sta, niin millaista se mielestäsi oli?
- Jos ystäväsi perheelle kävisi näin niin onko jotain mikä voisi olla paremmin?

Elämä rikosprosessin jälkeen

- Minkälaisia ajatuksia rikosprosessin päätyminen on herättänyt?
- Olisiko apu/tuki tarpeellista vielä prosessin jälkeen? Osaatko sanoa minkälaista apu voisi olla?
- Tiedätkö, onko sitä saatavilla?
- Onko vielä jotain, mitä haluaisit sanoa?